

Oppdragsrapport nr. 5-2011

Anita Borch og Øystein Sørebo

Forbrukerkunnskap og digital kompetanse blant elever i videregående skole

SIFO

© SIFO 2011
Oppdragsrapport nr. 5 – 2011

STATENS INSTITUTT FOR FORBRUKSFORSKNING
Sandakerveien 24 C, Bygg B
Postboks 4682 Nydalen
0405 Oslo
www.sifo.no

Det må ikke kopieres fra denne rapporten i strid med åndsverksloven. Rapporter lagt ut på Internett, er lagt ut kun for lesing på skjerm og utskrift til eget bruk. Enhver eksemplarframstilling og tilgjengeliggjøring utover dette må avtales med SIFO. Utnyttelse i strid med lov eller avtale, medfører erstatningsansvar.

Tittel Forbrukerkunnskap og digital kompetanse blant elever i videregående skole	Antall sider 55	Dato 28.01.2011
Forfatter(e) Anita Borch og Øystein Sørebo	Prosjektnummer 21201036	Faglig ansvarlig sign.
Oppdragsgiver Barne- og likestillingsdepartementet		
Sammendrag Denne studien omhandler forbrukerkunnskap og digital kompetanse blant elever som går studieforberedende og yrkesfaglige utdanningsprogram, trinn 1. Studien indikerer at elevenes kunnskap om digitale medier har økt de sist 10 år. Guttene kunnskap er fortsatt bedre enn jentene, men forspranget er på retur. På spørsmål om forbruk virker imidlertid elevene mer usikker. Elevenes teknologiske forutsetninger for å opptre som ansvarlige forbrukere synes å være til stede. Evnen til å utnytte denne kunnskapen i rollen som forbruker synes imidlertid mer begrenset.		
Summary This research deals with consumer knowledge and digital competence amongst pupils in upper secondary school, first grade. The research indicates that pupils' knowledge about digital media has improved in the last decade. The boys' knowledge is still better than the girls', but the lead is diminishing. The pupils seem more uncertain when it comes to questions concerning consumption. Pupils' technological qualifications to act as rational and responsible consumers seem to be present. The ability to use these skills in the role as a consumer may however be more limited.		
Stikkord Unge, forbrukerkunnskap, digital kompetanse.		
Keywords Young people, consumer knowledge, digital competence, Norway.		

Forbrukerkunnskap og digital kompetanse
blant elever i videregående skole

av

Anita Borch og Øystein Sørebo

2011

STATENS INSTITUTT FOR FORBRUKSFORSKNING
postboks 4682 Nydalen, 0405 Oslo

Forord

Dette notatet omhandler forbrukerkunnskap og digital kompetanse blant elever som går studieforberevende og yrkesfaglige utdanningsprogram, trinn 1. Studien er på oppdrag av Barne- og likestillingsdepartementet. En særlig takk til Ole-Erik Yrvin for nyttig informasjon og innsiktsfulle kommentarer.

SIFO, 28.02.2011

Innhold

Forord.....	5
Innhold	7
Summary	9
Sammendrag.....	11
1 Introduksjon.....	15
1.1 Forbrukerundervisning.....	16
1.1.1 OECDs anbefalinger for forbrukerundervisning.....	16
1.1.2 Nordisk-estisk strategi for forbrukerundervisning	17
1.1.3 Kunnskapsløftet.....	17
1.2 SIFOs forskning på forbrukerkunnskap	18
1.3 HiBus studier av digital kompetanse.....	19
1.4 Om undersøkelsen og valg av metode.....	19
1.4.1 Undersøkelsens utvalg	20
1.4.2 Utforming av undersøkelsesopplegg	20
1.4.3 Analyse av innsamlede data	21
2 Resultater: Forbrukerkunnskap.....	23
2.1 Personlig økonomi	23
2.2 Forbrukerrettigheter	26
2.3 Forbruk og miljø	30
3 Resultater: Digitale kunnskaper.....	31
3.1 Bruk av programvare.....	31
3.2 Generelle datakunnskaper	32
3.3 Internettrelaterte kunnskaper.....	34
3.4 Kunnskaper om lover og sikkerhet.....	36
3.5 Elevenes bruk av PC og Internett.....	37
3.6 Endring i elevenes digitale kunnskaper i perioden fra 2007 til 2010	39
4 Konklusjoner.....	43
4.1 Forbrukerkunnskap	43
4.2 Digital kunnskap	44
4.3 Samlet.....	45
4.4 Forslag til videre studier.....	46
4.4.1 Forbrukerkunnskap	46
4.4.2 Et utvidet forbrukerkunnskapsbegrep	47
4.4.3 Digital kompetanse.....	48
Referanser	49
Vedlegg	51

Summary

This SIFO/HIBU study indicates that young people of today have the technological skills needed to act as good consumers on digital networks. The ability to leverage this expertise in their role as a consumer, however, seems to be limited.

With digital media such as mobile phones and the internet, young people have access to goods and services from national and international providers. As many of these services are not regulated nationally, much of the responsibility rests on the individual consumer. In a difficult market, where even ordering a single mobile subscription can discourage most people, this is not always easy. Does the younger generation have the knowledge needed to act as rational and responsible consumers online?

The new, digital consumer role requires different forms of expertise. Firstly, one must have the technological skills required to act as consumers online. This means that you must be able to navigate your way in the commercial market and understand the consequences of giving personal information to suppliers. Secondly, you must be able to select and critically evaluate information, which in its turn requires knowledge of personal finance, consumer rights, environment and ethics that makes it possible to act as a rational and responsible consumer.

There are currently few studies that address young people's knowledge as consumers online. One exception is a recent study from the National Institute for Consumer Research (SIFO), and Hedmark University College (HIBU) which deals with consumer knowledge and digital literacy among students who take preparatory studies and vocational courses in upper secondary school, ("Step 1"). They will normally be 16 year old. An important conclusion from this study is that students' knowledge of digital media has increased over the past 10 years. The boys still have more knowledge than girls, but the gap is closing. When it comes to questions about personal finance and consumer rights, however, students' knowledge seems to be more limited. Here are three examples:

Firstly, this survey shows that as many as 56 percent of students believe that they are without rights if the mobile phone breaks down under normal use during the first three years. As most young people today have mobile phones, one cannot ignore a hypothesis that this misconception is based on experience and consequently on a flawed practice among suppliers of mobile phones. Lack of knowledge of consumer law may result in young people not defending their rights if the products are not up to standard.

Equally disturbing is the fact that 58 per cent of students underestimate what can, at worst, happen if they fail to pay when the mobile bill is sent for debt collection. Figures from Lindorff show that the number of unpaid cases is increasing, particularly among young people from 18 to 26 years (Knold, 2010). A former SIFO study has shown that one in ten households under the age of 30 has had payment problems the past year, and cell phone bills are among the most frequent they fail to perform (Tuftte, 2009). Actual behaviour thus seems a result of knowledge - or in this case, lack thereof.

Last but not least, the survey shows that students do not distinguish between the lowest interest rates on credit cards and on mortgages, but believe that interest rates are virtually equal. In addition, the study indicates that students' knowledge of effective interest rate has been reduced from 1997 to 2010. While 45 per cent of students who passed the trial stage in 1997 were familiar with the true interest rate, this is true for only 19 per cent of current students. At this point, however, the study is unambiguous. True enough, today's students have less knowledge about the effective interest rate. Their ability to calculate the cost of borrowing is, however, better.

A general impression from the SIFO/HIBU survey is that students today generally seem more uncertain when asked about personal finance and consumer rights than to questions about digital media. Based on the assumption that consumer knowledge represents a fundamental knowledge of how to act as rational and responsible consumers in the market, while digital media preferably is a tool that helps us to make right choices, students uncertain answers to consumer questions can be considered as worrying. Students seem to fulfil technological requirements to act as good consumers. The ability to leverage this expertise in their role as a consumer, however, seems to be somewhat more limited.

Adult life is challenging enough without being accompanied by accelerating credit card debt. But lack of knowledge in this field does not only affect the individual consumer. With consumers at a disadvantage in the market, markets develop more on the suppliers than on the consumers' terms. The figures are clear. If we are to have the younger generation avoid from the worst consumer traps and ensure a market that protects future consumer interests, consumer education should be strengthened. As consumers' interests go beyond their own wallet, however, it is important to emphasize that this education should not concentrate on the economic aspects alone, but also attend to symbolic, ethical and environmental aspects of consumption.

Sammendrag

Dette notatet omhandler forbrukerkunnskap og digitale kompetanse blant elever som går studieforberedende og yrkesfaglige utdanningsprogram, trinn 1. Mens "forbrukerkunnskap" viser til kunnskap om personlig økonomi, forbrukerrettigheter og miljø, viser "digital kompetanse" til kunnskap om programvare, Internett, lovverk og sikkerhet. Studien er utført på oppdrag av Forbrukeravdelingen i Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet. Mandatet er å kartlegge elevenes forbrukerrelaterte og digitale kunnskaper og sammenligne resultatene fra kartleggingen med tilsvarende undersøkelser foretatt av Statens institutt for forbruksforskning (SIFO) og Høyskolen i Buskerud (HiBu) de siste 10 til 15 årene. En målsetting er å få oppdatert informasjon om unges forbrukerkunnskap og digitale kompetanse. En annen målsetting er å undersøke hvorvidt elevenes kunnskaper har endret seg over tid. Kombinasjonen forbrukerkunnskap og digital kompetanse var sentrale emner i faget økonomi og informasjonsbehandling som var obligatorisk fag i videregående skole, allmennfaglig studieretning, grunnkurs, fra 1994 til 2006. Et delmål med denne studien er å undersøke om elevenes forbrukerkunnskap har endret seg vesentlig etter at faget økonomi og informasjonsbehandling ble lagt ned.

Analysen bygger på et utvalg av elever som startet på grunnkurs i videregående skoler i Norge skoleåret 2010/2011. I alt 403 elever fra 20 skoler blant annet fra Akershus, Buskerud, Troms, Rogaland og Østfold har deltatt i undersøkelsen. Litt over halvparten (57 %) av disse tok studieforberedende og resten tok yrkesfag. Litt over halvparten av respondentene (57 %) var jenter. Spørreskjemaet ble besvart på internett i løpet av en skoletime og bestod av til sammen 30 multiple choice med fem til fire svaralternativer. I tillegg inneholdt spørreskjemaet fem spørsmål som omhandlet elevenes PC-bruk.

Forbrukerkunnskap

Analysen av forbrukerkunnskap omhandler 14 spørsmål. Fem av spørsmålene omhandler personlig økonomi, sju omhandler forbrukerrettigheter og to omhandler miljø.

Analysen indikerer at over halvparten av elevene svarer riktig på fire spørsmål. Disse spørsmålene omhandler kunnskap om billigste betalingsmåte, angrefrist, tilleggs kostnader ved kjøp av klær fra utenlandske leverandører på internett og det offisielle, nordiske miljømerket. På ett spørsmål om reklamasjon svarer imidlertid brorparten av elevene galt. Her fremgår det at så mange som 56 prosent tror at de er uten rettigheter dersom mobiltelefonen går i stykker ved normal bruk etter tre år. Manglende kunnskap om forbrukerkjøpsloven på dette feltet kan føre til at elever ikke hevder sin rett overfor selger dersom mobiltelefonen går i stykker.

Analysen viser videre at det som er det *riktige svaralternativet* velges av flest elever på 8 av 14 spørsmål. To av disse spørsmålene gjaldt personlig økonomi, fem gjaldt forbrukerrettigheter og ett gjaldt miljø. På de resterende spørsmålene fikk ett av de fire *gale svaralternativene* høyeste skår. Analysen indikerer at elevene ikke vet hva effektiv rente er og at de ikke skiller klart mellom laveste kredittkortsrente og vanlig boliglånsrente, men tror at disse er omtrent lik. Unges begrensede kunnskap om rente er også dokumentert i tidligere studier (Zapera.com,

2009). Det er også verd å merke seg at de fleste elevene (58 %) undervurderer hva som i verste fall kan skje dersom de unnlater å betale når mobilregningen har gått til inkasso.

Flere gutter enn jenter svarer riktig på spørsmål om billigste betalingsmåte og laveste boligrente. Ellers viser analysen ingen signifikante forskjeller mellom kjønn.

Seks av de 14 forbrukerspørsmålene ble spurt elever i videregående skole, 1. klasse, i en tilsvarende undersøkelse i 1997. Tabellen under viser endringen i andel elever som svarte riktig fra 1997 til 2010:

Tabell 1-1: Endring i andel elever som svarer riktig fra 1997 til 2010.

Spørsmål:	1997	2010	%-endring
Dersom du ønsker å kjøpe en bil som koster 50.000 kr, hvilken betalingsmåte tror du er den billigste i dagens Norge? (Riktig svar: Kontant betaling)	65	67	+2
For å sammenligne kostnadene ved å ta opp ulike lån/kreditt, har man innført begrepet effektiv rente. Hva er det? (Riktig svar: Den totale kostnad forbundet med det å ta opp lån, beregnet som årlig rente)	45	19	-26***
Du har tenkt å kjøpe en tv som koster 15 000 kroner kontant. Siden du ikke har så mange penger, vurderer du å betale på avbetaling. Renten er på 30 prosent pr år, med en årsavgift på 300 kroner. Du betaler månedlige avdrag i 20 måneder, hvor mye har kjøpet kostet totalt når du har betalt lånet? (Riktig svar: 23 000 kr.)	9	33	+24***
Du leverer pc'en til reparasjon til et større firma og aksepterer reparatørens prisoverslag på 2000 kr. Hvor mye kan prisen på reparasjonen overstige dette prisoverslaget? (Riktig svar: 15 prosent.)	13	26	+13***
I hvilke tilfeller kan man med loven i hånd andre på et kjøp, det vil si levere varen og få pengene igjen? (Riktig svar: Avtaler om kjøp som er inngått utenfor fast utsalgssted og fjernsalg, for eksempel postordre og internett-handel)	57	39	-18***
Vi forutsetter at du har lovfestet angrerett. Hvor lang angrefrist har du? (Riktig svar i 1997: 10 dager, riktig svar i 2010: 14 dager.)	42	56	+14*

p<.001=***, p<.01=**, p<.05=*

På fem av seks spørsmål har elevenes kunnskaper endret seg signifikant fra 1997 til 2010. Endringene er imidlertid ikke entydige. På tre spørsmål har elevenes kunnskap økt, på to er de imidlertid redusert. 1997-elevne hadde i motsetning til 2010-elevne hatt undervisning i faget økonomi og informasjonsbehandling. Det er imidlertid vanskelig å si om og i så fall hvordan nedleggelsen av dette faget har virket inn på elevenes forbrukerkunnskap, ikke bare fordi funnene spriker i flere retninger, men også fordi analysen baserer seg på ulike utvalg og fordi det metodisk sett er vanskelig å isolere effekten av undervisning fra andre forklaringsfaktorer.

Er det så grunnlag for å hevde at elevenes forbrukerkunnskap er problematisk? Studien viser at elevene har svar riktig på tre av seks spørsmål. Blant annet fremgår det at dagens elever har bedre (praktisk) kunnskap om hvordan man beregner lånekostnader enn (teoretisk) kunnskap om hva effektiv rente er. Økningen er særlig gledelig ut fra en antagelse om at den "egentlige" forbrukerkunnskapen sitter i *forbrukerpraksisene* – i beregningen av lånekostnader, i matlaging, i innkjøp og stell av klær og andre forbruksvarer, samt i de valg man gjør i de

mange økonomiske, miljømessige, etiske og moralske forbrukerdilemmaene man møter i hverdagen.

At elevenes kunnskap har økt på noen punkter innebærer ikke nødvendigvis at kunnskapsnivået er tilfredsstillende. Et generelt inntrykk fra denne undersøkelsen er snarere at dagens elever generelt sett virker mer usikre på spørsmål om forbruk enn på spørsmål om digitale medier. Ut fra antagelsen om at forbrukerkunnskap representerer en grunnleggende kunnskap om hvordan man kan opptre som rasjonelle og ansvarlige forbrukere i markedet, mens digitale medier fortrinnsvis er et verktøy som hjelper oss å foreta riktige valg, kan denne usikkerheten anses som betenkelig. Elevenes teknologiske forutsetninger for å opptre som gode forbrukere synes å være tilstede. Evnen til å utnytte denne kompetansen i rollen som forbruker synes imidlertid å være noe mer begrenset.

Når det er sagt, omhandler flere spørsmål om forbruk kunnskap som de fleste elevene først trenger på et senere stadium i livet, slik som kunnskap om banklån og strømutgifter. Hvorvidt elevene vil tilegne seg disse kunnskapene på et senere tidspunkt i livet, er vanskelig å si. På den ene siden kan det tenkes at elevenes kunnskap bedres etter hvert som de danner seg nye erfaringer som forbruker. På den andre siden kan det tenkes at den begrensede kunnskapen vil utgjøre et karakteristisk trekk ved denne alderskohorten. Muligens er det her tale om både-og, der enkelte grupper elever vil tilegne seg kunnskap etterhvert som de danner seg nye erfaringer, mens andre ikke vil gjøre det. I så fall vil den begrensede kunnskapen kunne gi seg utslag i større forskjeller mellom sterke og svake forbrukergrupper i fremtiden.

En oppfølgende studie av unge som befinner seg på et senere stadium i livet, for eksempel på et stadium hvor de vanligvis er flyttet hjemmefra og har søkt om eller tatt opp bil- eller boliglån, kan gi innsikt i om elevenes forbrukerkunnskap øker med alder. Optimalt bør denne studien være basert på diakrone data der de samme individene studeres over tid. Også kvalitative studier av unges økonomiske erfaringer og hvordan dette påvirker deres rolle som forbruker kan gi viktig kunnskap hvordan forbrukerkunnskap dannes. Oppfølgende studier bør også ta utgangspunkt i et bredere og mer praksisorientert forbrukerkunnskapsbegrep som ikke bare begrenser seg til de økonomiske aspektene ved forbruk, men som også ivaretar forbrukets miljømessige, etiske og symbolske sider.

Digital kompetanse

Analysen av digitale kunnskap omhandler 16 spørsmål stilt til elever i videregående skole, allmennfaglig og yrkesfaglig studieretning, grunnkurs. Spørsmålene omhandler programvare, generell datakunnskap, Internett, samt lovverk og sikkerhet. I tillegg til disse 16 kunnskaps-spørsmålene spurte vi også 5 spørsmål om bruk av PC, Internett og spill.

Det generelle inntrykket fra undersøkelsen er at elevene kan mest om de bruker regelmessig (typisk Internett og søkemotorer) og begreper som har en relativt entydig og klar betydning (typisk identitetstyveri og opphavsrett). Det elevene kan minst om er sikkerhet og potensielle trusler på nettet som standardoppsettet for 'privacy settings' på Facebook, nettfiske/phishing og Grooming.

Det er en signifikant forskjell i jenter og gutters kunnskap på halvparten av testspørsmålene. Gutter kan mer enn jentene om relativt tekniske begreper som operativsystem, prosessor, filkatalog, søkemotor og databaser, i tillegg til spesifikke nettsikkerhetsforhold som 'privacy settings' i Facebook, nettfiske/phising og Grooming. Kunnskapsnivået er mer likt mellom jenter og gutter når det kommer til mer allmenne begreper som omhandler Internett, regneark, opphavsrett, personvern, identitetstyveri og overvåkning av ansatte.

Ti av spørsmålene ble stilt i en tilsvarende undersøkelse i 2007 til elever som gikk allmennfaglig studieretning. Det at vi har inkludert noen studieprogram fra yrkesfag i foreliggende

undersøkelse (for eksempel Salg og service, samt Medier og kommunikasjon) gjør at resultatene ikke nødvendigvis er direkte sammenlignbare med 2007 resultatene siden utvalgene er noe forskjellige. Vi valgte allikevel å sammenligne resultatene fra 2007 med resultatene fra 2010 for å kunne si noe om en eventuell endring i elevenes digitale kunnskap. Sammenligningen indikerte en signifikant økning i elevenes digitale kunnskaper i denne perioden. Den indikerte også at guttene har en signifikant høyere digital kompetanse enn jentene, men også at jentene er i ferd med å ta igjen forspranget. Fem av ti kunnskapselementer har hatt en økning for jentenes vedkommende, mens det kun er to av ti som har økt for guttenes vedkommende.

1 Introduksjon

Undersøkelser viser at dagens unge er ivrige brukere av nye medier (Medietilsynet, 2010). Samtidig indikerer studier at unge kan ha problemer med å opptre som rasjonelle og ansvarlige forbrukere i markedet. Blant annet viser tall fra Lindorff at antall saker som går til inkasso øker, særlig blant unge fra 18 til 26 år (Knold, 2010). En SIFO-studie viser at én av ti hushold under 30 år har hatt betalingsproblemer det siste året, og at mobiltelefonregningen er blant de mest misligholdte (Tuft, 2009). En undersøkelse foretatt av Zaper.com (2009) indikerer at 58 prosent norske 18-19 åringer ikke vet hva rente er. En svensk studie utført av Finansinspektionen indikerer at unge voksne mangler grunnleggende regneferdigheter, og at dette kan ha uheldige konsekvenser for deres privatøkonomi. Hvorvidt dagens unge har dårligere regneferdigheter enn tidligere tiders unge, er imidlertid usikkert (Almenberg og Widmark, 2011).

Dette notatet omhandler forbrukerkunnskap og digital kunnskap blant elever som går studieforberedende og yrkesfaglige utdanningsprogram, trinn 1. Studien er på oppdrag av Barne- og likestillingsdepartementet. Mandatet er å undersøke elevenes kunnskaper i dag og sammenligne resultatet med tilsvarende undersøkelser foretatt av Statens institutt for forbruksforskning (SIFO) og Høgskolen i Buskerud (HiBu) de siste 10-15 år. Et mål er å få oppdatert informasjon om unges forbrukerkunnskap og digitale kunnskap. Et annet mål er å undersøke hvorvidt elevenes kunnskap har endret seg over tid. Kombinasjonen forbrukerkunnskap og digital kompetanse var sentrale emner i faget økonomi og informasjonsbehandling som var obligatorisk i videregående skole, 1. klasse, fra 1994 til 2006. Et delmål med denne studien er å undersøke om elevenes kunnskap om forbruk og digitale medier har endret seg etter at faget økonomi og informasjonsbehandling ble lagt ned.

Begrepet “forbrukerkunnskap” viser her til elevenes kunnskap i personlig økonomi, forbrukerrettigheter og miljø. Dette er kunnskap som anses som særlig viktig med tanke på å opptre som rasjonelle og ansvarlige forbrukere i markedet. ‘Digital kunnskap’ viser til elevenes kjennskap til digitale medier og deres evne til å vurdere og anvende dem på en kritisk og ansvarlig måte. Digital kunnskap anses i all hovedsak som et middel som skal hjelpe elevene til opptre som rasjonelle og ansvarlige forbrukere. I dagens samfunn kan de to kunnskapsområdene ikke sees uavhengig av hverandre. Uten kunnskap om personlig økonomi, forbrukerrettigheter og miljø kan elevenes digitale kunnskap som forbruker vanskelig nyttiggjøres. Og uten digital kompetanse kan elevenes kunnskaper om personlig økonomi, forbrukerrettigheter og miljø vanskelig utnyttes, dels fordi mange av tilbudene på markedet i dag tilbys gjennom digitale medier, dels fordi digitale medier er et viktig verktøy til å samle informasjon og sammenligne tilbud i markedet (TemaNord, 2010).

Notatet er delt inn i fire deler. I første del gjør vi kort rede for OECDs og Nordisk-Estisk gruppes anbefalinger for forbrukerundervisning, samt forbrukerrelaterte emner i dagens læreplan, Kunnskapsløftet. Videre beskriver vi tidligere studier gjennomført av forskere på SIFO

og Øystein Sørebo ved HiBu. Delen avsluttes med en kort innføring i analysen metodiske grunnlag.

I andre del analyserer vi utviklingen av elevenes forbrukerkunnskap. Deler av studien er sammenlignet med lignende undersøkelse foretatt i 1997. Tre andre studier fra 1995 og 1997 trekkes inn i analysen der dette synes hensiktsmessig.

Analysen i tredje del omhandler elevenes digitale kompetanse. Brorparten av studien er sammenlignet med tilsvarende undersøkelser utført av HiBu i 2001, 2004 og 2008.

I siste del sammenfatter vi de viktigste funnene.

Studien er et samarbeidsprosjekt mellom Statens institutt for forbruksforskning og Høgskolen i Buskerud. Anita Borch ved SIFO har vært ansvarlig for innledningen og fortolkningen av elevenes forbrukerkunnskap. Øystein Sørebo ved HiBu har vært ansvarlig for datainnsamlingen, den metodiske beskrivelsen og de statistiske analysene og fortolkningen av elevenes digitale kompetanse.

1.1 Forbrukerundervisning

Bankkrisen på 1980-tallet og gjeldsproblemene som fulgte satte forbrukerspørsmål på dagorden, også i den videregående skole (Borgeraas, 1995). I forbindelse med Reform -94 ble faget økonomi og informasjonsbehandling innført som obligatorisk fag for elever som valgte allmennfaglig studieretning. I målsettingen for faget heter det blant annet at elevene skulle få:

‘grunnleggende kunnskaper om personlig økonomi og forbrukerspørsmål, slik at de kan ta bevisste og økonomisk fornuftige valg. De må vise etisk og miljømessig bevissthet som viktige korrektiver til det å opptre egennyttig. Eleven skal gjennom sine handlinger og valg kunne utnytte sine ressurser på best mulig måte.’ (KUF 1993).

Faget økonomi og informasjonsbehandling ble lagt ned da Kunnskapsløftet ble innført i 2006. Mange av tankene bak faget lar seg i dag spore i strategidokumenter for forbrukerundervisning: OECDs anbefalinger for forbrukerundervisning, nordisk-estisk strategi for forbrukerundervisning og Kunnskapsløftet.

1.1.1 OECDs anbefalinger for forbrukerundervisning

I oktober 2006 startet the Committee of Consumer Policy (CCP) et prosjekt som tok sikte på å kartlegge forbrukerundervisningen i OECDs medlemsland. To år etter ble det avholdt en konferanse hvor representanter fra myndigheter, næringsliv, det sivile samfunn og academia deltok i samarbeid med United Nations Environment Programme (UNEP) og United Nations Marrackech Task Force on Education for Sustainable Consumption (UN MFT). I kjølevannet av dette ble rapporten ‘Consumer Education. Policy Recommendations of the Committee on Consumer Policy’ utgitt i oktober 2009. Her argumenteres det blant annet for at forbrukerutdanningen bør styrkes og at et program for forbrukerundervisning utvikles. Programmet som utvikles bør gi opplæring i et eget, selvstendig fag eller inkluderes i andre fag. Videre bør programmet være basert på forskning, utvikles i samarbeid med beslutningstakere innen forbrukerorganisasjoner, lærere, foreldre og andre, og evalueres med tanke på effekt. Forbrukerutdanningen bør rette seg mot alle deler av befolkningen. Særlig oppmerksomhet bør vies utsatte forbrukergrupper – barn, eldre, innvandrere og funksjonshemmede.

1.1.2 Nordisk-estisk strategi for forbrukerundervisning

I TemaNord-rapporten 'Undervisning i forbrukerkompetanse – en strategi for forbrukerundervisning', utgitt i 2010, kommer Nordisk-estisk gruppe for forbrukerundervisning med forslag til mål og programinnhold for forbrukerundervisning. Programmets hensikt er å fremme samarbeidet mellom internasjonale, nasjonale og lokale skolemyndigheter og forbrukerorganisasjoner. Strategien kan fungere som et planleggingsverktøy i utdanningssektoren, i organisasjoner og blant myndigheter. Rapporten setter fokus på to punkter: Media og teknologisk kompetanse og bærekraftig forbruk. Argumentet er at forbrukerutdanningen bør løfte fram engasjementet for bærekraftige levemåter, og at mediekyndighet må utvikles slik at barn og unge lærer å vurdere og anvende digitale medier på en kritisk måte. De to temaene inkluderer fire tverrfaglige emner som skal integreres i andre fag: 'hushold og medvirkning', 'forbrukernes rettigheter og plikter', 'personlig økonomi' og 'markedsføring og kommersielle media'. Under kjerneområdet 'media og teknologisk kompetanse' heter det at undervisningen skal omhandle forbrukernes posisjon i mediasamfunnet, forbrukerorienterte nyskapninger, forbrukerdeltakelse i utviklingen og vurdering av media og teknologi, forbrukertilbakemelding og nettverk (TemaNord, 2010).

1.1.3 Kunnskapsløftet

Av dagens læreplan, Kunnskapsløftet, fremgår det forbrukerkunnskap skal integreres i andre fag:

I faget norsk skal elevene kunne kritisk vurdere og analysere sammensatte tekster som reklame.

I faget matematikk skal elevene etter 10. klasse kunne sette opp enkle budsjetter og gjøre beregninger ut fra privatøkonomi. Etter videregående skole, 1. klasse, skal de kunne undersøke og vurdere ulike forbruks-, låne- og sparemuligheter ved hjelp av nettbaserte forbrukerkalkulatorer. De skulle også kunne vurdere miljøaspekter ved forbruksvalg og energiforbruk, samt velge ut og beskrive noen globale interessekonflikter og vurdere hvilke følger disse konfliktene kan få for lokalbefolkningen og for verdenssamfunnet.

I emnet naturfag skal blant annet gi elevene opplevelser i naturen som kan fremme viljen til å bidra til en bærekraftig utvikling.

I faget engelsk skal elevene lære å bruke digitale verktøy som gir mulighet for autentisk bruk av språket. Kildekritikk, opphavsrett og personvern er sentrale områder i digitale sammenhenger som inngår i engelskfaget.

Grunnleggende ferdigheter i emnet samfunnsfag er å kunne bruke digitale verktøy, blant annet å gjøre beregninger, søke informasjon, utforske nettsteder, utøve kildekritikk og nettverk og velge ut relevant informasjon. Etter 4. klasse skal elevene kunne beskrive gutters og jenters pengebruk og forhold som påvirker forbruk. Etter 7. klasse skal de kunne forklare hvordan informasjon fra massemedier og kommersiell påvirkning kan ha innflytelse på forbruksvaner. Etter 10. klasse skal de kunne beskrive utviklingen av forbruksmønsteret i Norge og redegjøre for forbrukernes rettigheter.

I faget individ og samfunn, videregående skole, 1, og 2. klasse, skal elevene lære å regne ut inntekter, planlegge pengeforbruk i en familie ved å bruke ulike verktøy og vurdere hvordan sparing og låneopptak påvirker personlig økonomi. De skal også kunne gjøre rede for hvilke rettigheter en har som forbruker og diskutere forbrukernes etiske ansvar.

I emnet mat og helse skal elevene lære å gjøre bevisste valg som gjelder egen helse og eget miljø.

Selv om faget økonomi og informasjonsbehandling er lagt ned, har altså elevene fått undervisning i forbruk og digitale medier. Hvorvidt og på hvilken måte elevenes kunnskapsnivå har endret seg etter at faget ble integrert i andre fag, er imidlertid usikkert.

1.2 SIFOs forskning på forbrukerkunnskap

SIFO tidligere forskning på forbrukerkunnskap er utgitt i fire rapporter. Samtlige studier var finansiert av BLD (tidligere BFD).

I 1995 gjennomført Elling Borgeraas studien 'Forbrukerkunnskap. En studie blant elever i fem videregående skoler'. Et mål med studien å gi innspill til det nye faget økonomi og informasjonsbehandling som nylig var innført i videregående skole. Et annet var å legge til rette for å gjøre en oppfølgende studie hvor man evaluerte effekter av undervisningen i det nye faget. Et tredje og mer generell målsetting var å undersøke hvilke kunnskaper ungdommer har som markedsaktører. Elever i første klasse, allmennfaglig studieretning, ved fem videregående skoler deltok i undersøkelsen. Elevene ble spurt 20 faktaspørsmål om personlig økonomi, forbrukerrettigheter, vedlikehold av tekstiler, miljø og produktsikkerhet. De 20 spørsmålene var formulert som 'multiple choice', det vil si spørsmål med fem svaralternativer hvorav ett var riktig. Analysen viste at elevene i gjennomsnitt svarte riktig på 10.8 spørsmål. Kunnskapen om miljø, vedlikehold og sikkerhet var generelt sett bedre enn kunnskapen innen det Borgeraas omtaler som "kjerneområder": personlig økonomi og forbrukerrettigheter.

I 1997 foretok Tor Steinar Misund en studie av befolkningens kunnskap om personlig økonomi. Studien var basert på seks spørsmål fra Borgeraas sin elevundersøkelse. Hensikten var å måle kunnskapen i befolkningen og sammenligne resultatene med elevundersøkelsen. I tillegg skulle eventuelle variasjoner i befolkningen studeres. Av seks spørsmål svarte befolkningen svarte riktig på 3.2 spørsmål. Kunnskapsnivået var høyere enn i elevundersøkelsen og økte mest med alder og utdanning.

I 1997 gjennomførte Anita Borch en studie av elevenes forbrukerkunnskap, allmennfaglig studieretning, 1 klasse, etter at faget økonomi og informasjonsbehandling hadde blitt innført som obligatorisk fag. Hensikten var å måle om og i så fall hvordan kunnskapsnivået hadde endret seg. Spørsmålene omhandlet miljø/etikk, personlig økonomi og forbrukerrettigheter. 9 spørsmål fra Borgeraas sin studie inngikk i analysen. I tillegg ble 29 spørsmål utledet fra tilpasset undervisningsopplegget utviklet. Analysen indikerte at elevenes forbrukerkunnskap hadde økt. Før undervisning svarte elevene riktig på 4.1 av 9 spørsmål. Etter undervisning svarte de riktig på 4.7. Undervisningen hadde i liten grad bidratt til å endre forskjeller i kunnskapsnivået. For eksempel viste Borgeraas sin studie at jentene hadde høyere kunnskap om matutgifter enn guttene, som på sin side hadde høyere kunnskap om kreditt. Slik var det også etter undervisning. Elevenes syntes å ha best utbytte av undervisningen i forbrukerrettigheter. Interessant nok viste studien at elevene heller over- enn underestimerer sine rettigheter etter undervisning. På den ene siden kan dette bidra til elevene står for sine rettigheter i kjøpsituasjoner. På den andre siden kan det bidra til at de inngår kjøpsavtaler i den tro at de er sterkere beskyttet av lovverket enn de i virkeligheten er.

I 1997 gjennomførte Ellings Borgeraas en ny undersøkelse hvor han sammenlignet forbrukerkunnskap blant elever under videregående utdanning i Sverige og Norge. Hensikten var å finne ut hvilken betydning undervisningen har for elever kunnskap om forbruk og deres rolle som forbrukere. Utgangspunktet var at elevene i Norge hadde hatt undervisning i faget øko-

nomi og informasjonsbehandling. I den anledning ønsket man å finne ut om de svenske elevene hadde dårligere kunnskap enn de norske. Spørsmålene omhandlet miljø, personlig økonomi og forbrukerrettigheter. Undersøkelsen indikerte at norske elever hadde høyere kunnskaper om personlig økonomi og forbrukerrettigheter enn svenske. Et unntak var en gruppe svenske elever som hadde hatt undervisning i økonomi. Konkusjonen var at undervisning hadde økt elevenes kunnskapsnivå.

1.3 HiBus studier av digital kompetanse

Høgskolen i Buskerud har siden 2001 foretatt tre studier av elevers digitale kompetanse (Hi-Bu, 2001, 2004, 2008). Alle studier foretatt av Øystein Sørebo. Samtlige undersøkelser ble finansiert av BLD (BFD).

I 2001 foretok Sørebo en undersøkelse av elevers digital kompetanse. Et mål var å få økt innsikt i elevenes inntakskompetanse i bruk av IT når de begynte på grunnkurset økonomi og informasjonsbehandling. Et annet mål var å undersøke mulige årsaker til elevers ulike kunnskapsnivå. 29 kompetanseområder av 'generell' og 'spesifikk' art ble analysert. Mens generell kompetanse viste til elevenes kunnskap om bruk av dataprogrammer, datamaskiner og dens utstyr, samt internett, viset spesifikke kompetanse til kunnskap om bruk av regneark, bildebehandling, bruk av internett-browser og tekstbehandling, programmering og juridiske problemstillinger. Undersøkelsen viste at det er stor variasjon i elevenes generelle og spesifikke kompetanse i bruk av IT når de begynner på grunnkurs i faget økonomi og informasjonsbehandling, og at guttene hadde høyere kunnskaper enn jenter. Svakest kunnskap hadde elevene om bruken av brukerprogram, datamaskinen og dens utstyr og internett.

I 2004 iverksatte Sørebo en undersøkelse blant lærere i faget økonomi og informasjonsbehandling. Spørsmålet var hvilke forutsetninger som måtte være tilstede for vellykket bruk av IT i læringsøyemed. 300 lærere deltok i undersøkelsen. Analysen indikerte at et kriterium for suksess var at lærerne evne å iverksette differensierte læringsaktiviteter, det vil si skape en læresituasjon hvor elevene selv tok ansvar for egen læring under tilpasset undervisning. Lærere med gode IT-kunnskaper var best egnet til å skape slike læresituasjoner. Da lærerne i faget økonomi og informasjonsbehandling jevnt over hadde gode IT-kunnskaper, var forutsetningene for å iverksette differensierte læringsaktiviteter gode.

I 2007-8 gjennomførte Sørebo en ny studie av digital kompetanse blant elever i videregående skole (Sørebo, 2008). 39 kompetanseområder ble analysert. Samlet sett rapporterte elevene at de 'kunne ganske mye' om kompetanseområdene da de begynte på videregående skole. Et unntak var kunnskap om Personregisterloven og Åndsverksloven hvor elevene rapporterte at de 'kunne litt'. Jentene hadde lavere kompetanse på sikkerhetsspørsmål, for eksempel om e-handel, Spyware og Adware. De hadde også lavere spesifikk kompetanse, blant annet om PC- og nettverkskomponenter. Sammenlignet med undersøkelsen fra 2001, hadde jentenes kompetanse økt mer enn guttenes. Jentene syntes altså til en viss grad å ha tatt igjen guttene.

1.4 Om undersøkelsen og valg av metode

I dette avsnittet vil vi presentere utvalget av elever i undersøkelsen, samt beskrive kortfattet hvordan flervalgsundersøkelsen ble utformet og kvalitetssikret.

1.4.1 Undersøkelsens utvalg

Populasjonen er alle elevene som har startet på grunnkurs i videregående skoler i Norge skoleåret 2010/2011. Utvalget består av utvalgte klasser fra bl.a. skoler i Akershus, Buskerud, Troms, Rogaland og Østfold. Vi tok kontakt med ca. 30 tilfeldig valgte skoler, hvorav 20 sa seg villig til å delta. Det er ikke mulig å gi en 100 prosent eksakt oversikt over hvilke skoler og klasser som har besvart undersøkelsen. Dette skyldes at undersøkelsen ble utført elektronisk og vi registrerte kun bakgrunnsdata i form av kjønn og studieretning.

Data ble samlet inn fra samtlige elever i hver klasse som deltok. Klassestørrelsen varierte fra 10 til 25 elever. Denne fremgangsmåten er med på å sikre en svarprosent på bortimot 100 prosent på klassenivå. Med andre ord var det et minimalt frafall i klassene som i tilfelle skyldtes fravær fra skolen den dagen undersøkelsen ble gjennomført. Det ble samlet inn data fra 403 elever. Noen skjema var ufullstendig utfylt og elever som hadde mer enn 20 prosent ubesvarte oppgaver ble fjernet fra undersøkelsen. Vi endte derfor opp med et totalt antall analyserbare respondenter på 387. Litt over halvparten av disse tok studieforbereidende (dvs. 56,8 %) og resten tok yrkesfag som service/samferdsel, media/kommunikasjon og studiespesialiserende. Litt over halvparten av respondentene var jenter (56,8 %). Datainnsamlingen ble foretatt i oktober-november 2010.

1.4.2 Utforming av undersøkelsesopplegg

Det elektroniske undersøkelsesopplegget ble utformet med basis i tidligere SIFO-undersøkelser innen forbrukerkunnskap, HiBu-undersøkelser innen IKT, samt dagens generelle læreplaner i videregående skole. Tre kunnskapskategorier ble lagt til grunn for utviklingen av måleindikatorer innen forbrukerkunnskap:

1. Personlig økonomi
2. Forbrukerrettigheter
3. Miljø

Innen hver kategori ble det hentet indikatorer fra 1997-undersøkelsen samt utviklet nye indikatorer som i hovedsak omhandlet netthandel.

Fire kunnskapskategorier ble lagt til grunn for utviklingen av måleindikatorer innen digital kunnskap:

1. Bruk av programvare (regnearkkunnskap)
2. Generelle datakunnskaper (datamaskinarkitektur og operativsystem)
3. Internettrelaterte kunnskaper (søke, chatte, delta i nettsamfunn, nettsikkerhet m.m.)
4. Kunnskaper om lover og sikkerhet (personvern og opphavsrett m.m.)

Innen hver kategori ble det hentet indikatorer fra 2001-undersøkelsen samt utviklet ett sett med nye indikatorer som bl.a. fanget opp nye teknologi- og nettfenomener (f.eks. nettsamfunn og nettsikkerhetsproblematikk).

Elevenes kunnskap kan måles på ulike måter, blant annet ved hjelp av:

1. Selvevaluering
2. Flervalgsspørsmål (multiple choice)
3. Praktisk test
4. Essay

Ved bruk av en *praktisk test* kommer man nærmest såkalt ‘reelle ferdigheter’. Denne formen for test er imidlertid meget ressurskrevende både med henhold til tidsfaktoren og budsjett-rammer og lite realistisk i vår sammenheng. *Essayformen* gir elevene mer rom for egen refleksjon fra elevenes side enn *flervalgsspørsmål* (multiple choice), men er også atskillig mer krevende å evaluere og analysere. Begge disse to alternativene er mest velegnet til å måle teoretiske IT-kunnskaper. *Selvevaluering* har den svakheten at elevene selv angir sitt eget kunnskapsnivå og det er da ikke til å komme utenom at selvtillit også måles. Vårt valg falt på *flervalgsspørsmål* (multiple choice). Fordelen med flervalgsspørsmål er at de gir et relativt objektivt bilde av elevenes reelle begrepskunnskaper og er lett å analysere. Svakheten er at denne testformen ikke måler atferd eller ferdigheter. For eksempel kan det godt være at elevene kan utføre noe (lagre en fil i en katalog) uten å kjenne begrepene eller betydningen av begrepene (fil og katalog) som er relatert til denne ferdigheten¹. Selve kunnskapstesten ble utformet med fem (dvs. forbrukerkunnskap) og fire (IKT-kunnskap) svaralternativer til hvert spørsmål². Vi tilstrebet at alle svaralternativene skulle oppleves som relativt meningsfulle av elevene. Utfordringen besto i å utforme de gale svaralternativene slik at de ikke ble oppfattet som åpenbart gale eller tøvete (Borgeraas, 1995).

I tillegg til testspørsmålene innen forbruker og IKT-kunnskap, så målte vi elevenes kjønn og studieretningen de tok. Formålet med dette var å åpne for muligheten til å analysere studieretnings- og kjønnsforskjeller.

1.4.3 Analyse av innsamlede data

I analysen av datamaterialet har vi benyttet prosent og benyttet en såkalt ‘independent samples t-test’ til å analysere gjennomsnittsforskjeller. Vi har angitt prosentvise svar innen hver kunnskapskategori, både totalt for elevene og for hvert av kjønnene. Testen av gjennomsnittsforskjeller er brukt på det svaralternativet som representerer riktig svar på oppgaven. For eksempel er denne testen brukt til å teste om det er en reell forskjell i antall riktige svar mellom jenter og gutter på et spesifikt kunnskapsspørsmål. Hvis forskjellen ble funnet signifikant gjennom denne t-testen har vi angitt dette gjennom bruk av signifikansnivåene 5 prosent ($p < 0.05$) eller 0.1 % ($p < 0.001$). I de tilfellene hvor funnene ikke er signifikante, og vi med andre ord ikke kan beskrive en eventuell forskjell som ‘en reell forskjell’, har vi angitt dette med å omtale funnet som *ikke signifikant*.

¹ Ønsker man mer inngående kjennskap til fordeler og ulemper med flervalgstester vises det til Borch (1997) Forbrukerkunnskap i videregående skole, SIFO rapport nr. 8 1997.

² Grunnen til at det er forskjell på forbruker og IKT testen er at målet var å sammenligne resultatene med tidligere innsamlede data fra 1997 og 2007. Vi ble derfor låst til å følge samme antallet svaralternativer som i tidligere tester innen det to respektive områdene.

2 Resultater: Forbrukerkunnskap

I dette kapitlet analyserer vi elevenes forbrukerkunnskaper. I alt 14 spørsmål analyseres. Fem spørsmål omhandler personlig økonomi, sju spørsmål omhandler forbrukerrettigheter og to spørsmål omhandler miljø. Elevenes besvarelser på seks av spørsmålene vil sammenlignes med besvarelser gitt i en tilsvarende studie fra 1997 (Borch, 1997). Tanken er at en slik sammenligning kan indikere hvorvidt elevenes kunnskap har endret seg etter at faget økonomi og informasjonsbehandling ble lagt ned. Det er imidlertid viktig å merke seg at sammenligningen baserer seg på ulike utvalg: Mens samtlige 1997-elever gikk allmennfaglig studieretning, tar 44 prosent 2010-elever yrkesfag. Og mens 1997-elevne hadde gått om lag ni måneder på videregående skole da de besvarte spørsmålene, hadde 2010-elevne bare gått to-tre måneder. 2010-elevne har med andre ord en større andel elever som tar yrkesfaglige utdanningsprogram og hadde gått et halvt år kortere på videregående skole da de besvarte spørsmålene enn 1997-elevne.

Også studiene av Borgeraas (1995) og Misund (1995) trekkes inn i analysen der dette synes relevant.

2.1 Personlig økonomi

Spørsmål 1: Dersom du ønsker å kjøpe en bil som koster 50.000 kr, hvilken betalingsmåte tror du er den billigste i dagens Norge?

Tabell 2-1: Elevenes svar på spørsmål 1, prosentvis andel, totalt og fordelt på kjønn. Elevenes svar i 1997 er gjengitt i parentes.

	Totalt 2010	(1997)	Gutter 2010	Jenter 2010
Leasing med senere kjøp	2	(4)	2	2.0
Lån i bank	16	(15)	11	20
Kontant betaling	67	(65)	75	59
Kredittkort	7	(3)	6	8
Avbetaling	10	(13)	7	12

De fleste elevene (67 %) svarer riktig: kontant betaling. Flere gutter (75 %) enn jenter (59 %) svarer riktig ($p < 0.001$).

I 1997 svarte 65 prosent elever riktig, det vil si om lag like mange som i 2010 (Borch, 1997). Elevenes kunnskaper om billigste betalingssystem har altså ikke endret seg etter at faget økonomi og informasjonsbehandling ble lagt ned.

I 1995 svarte 59 prosent riktig på dette spørsmålet (Borgeraas, 1995), det vil si 6 prosent færre enn i 2010.

Andelen som svarer riktig er høyere i den voksne, norske befolkning enn blant elever i videregående skole (Misund, 1997). Dette tyder på at kunnskapen øker med alder.

Spørsmål 2: For å sammenligne kostnadene ved å ta opp ulike lån/kreditt, har man innført begrepet effektiv rente. Hva er det?

Tabell 2-2: Elevenes svar på spørsmål 2, prosentvis andel, totalt og fordelt på kjønn. Elevenes svar i 1997 er gjengitt i parentes.

	Totalt	(1997)	Gutter	Jenter
	2010		2010	2010
Den renten som Norges bank tar for sine lån til bankene	22	(7)	26	19
Den renten som gjenstår etter at skattefordelen av lånerenten er trukket fra	16	(20)	15	17
Endring i rentenivået som kan forventes på grunnlag av den generelle økonomiske utvikling	23	(15)	21	25
Den årlige renteutgift på den gjenstående gjeld	20	(15)	17	23
Den totale kostnad forbundet med det å ta opp lån, beregnet som årlig rente	19	(45)	21	16

19 prosent elever svarer riktig: Den totale kostnad forbundet med det å ta opp lån, beregnet som årlig rente. Forskjellen mellom gutter og jenter er ikke signifikant. Elevenes besvarelser fordeler seg forholdsvis jevnt over alle svaralternativene. Dette kan tyde på at elevenes besvarelser er basert på ren gjetning (Borgeraas, 1995). Elevenes usikkerhet er i tråd den før nevnte undersøkelsen fra Zapera.com (2009) som indikerer at 58 prosent norske 18-19 åringer ikke vet hva rente er.

I 1997 svarte de fleste elevene (45 %) riktig på dette spørsmålet (Borch, 1997), det vil si 26 prosent flere enn i 2010 ($p < 0.001$). Elevenes kunnskap om effektiv rente er altså redusert etter at faget økonomi og informasjonsbehandling ble lagt ned. Endringen er signifikant både for gutter ($p < 0.001$) og jenter ($p < 0.001$). Hvorvidt det reduserte kunnskapsnivået skyldes manglende undervisning, er imidlertid usikkert. En annen forklaring kan være at dagens lave rentenivå har ført til at kunnskapen på dette feltet generelt er lavt fordi den de siste år har hatt liten betydning for privatøkonomien.

I 1995 svarte 27 prosent av elevene riktig på dette spørsmålet (Borgeraas, 1995), det vil si 9 prosent flere enn i 2010. Det er vanskelig å forklare hvorfor 1995-elevne hadde mer kunnskap enn 2010-elevne ettersom heller ikke disse hadde hatt undervisning i faget økonomi og informasjonsbehandling. En mulig forklaring kan være at 1995-elevne hadde fått med seg rente-diskusjonen som fulgte i kjølevannet av bankkrisen på 1980-tallet.

I 1995 svarte brorparten (60 %) av den norske befolkning riktig på dette spørsmålet (Misund, 1995). Dette tyder på at kunnskap om effektiv rente øker med alder.

Spørsmål 3: Du har tenkt å kjøpe en tv som koster 15 000 kroner kontant. Siden du ikke har så mange penger, vurderer du å betale på avbetaling. Renten er på 30 prosent pr år, med en årsavgift på 300 kroner. Du betaler månedlige avdrag i 20 måneder, hvor mye har kjøpet kostet totalt når du har betalt lånet?

Tabell 2-3: Elevenes svar på spørsmål 3, prosentvis andel, totalt og fordelt på kjønn. Elevenes svar i 1997 er gjengitt i parentes.

	Totalt 2010	(1997)	Gutter 2010	Jenter 2010
Ca. 17 000	13	(34)	12	14
Ca. 20 000	32	(45)	32	32
Ca. 23 000	33	(9)	32	34
Ca. 26 000	18	(7)	20	17
Ca. 29 000	4	(5)	4	4

De fleste elevene (33 %) svarer riktig: ca. 23 000 kr. Spørsmål 3 fordrer at elevene kan beregne renteutgifter. Det er altså flere elever som vet hvordan man beregner renteutgifter enn som vet hva som ligger i begrepet 'effektiv rente' (18 %). Dette kan tyde på at den praktiske kunnskapen om rente er bedre enn den teoretiske kunnskapen.

I 1997 svarte 9 prosent elever riktig på dette spørsmålet (Borch, 1997), det vil si 24 prosent færre enn i 2010 ($p < 0.001$). Elevenes kunnskaper om hvordan man beregner lånekostnader har altså økt fra 1997. Det er vanskelig å si hvorfor elevenes kunnskaper på dette feltet har økt etter at faget økonomi og informasjonsbehandling ble lagt ned.

Spørsmål 4: Hva er den laveste renten som tilbys på kredittkort i dag?

Tabell 2-4: Elevenes svar på spørsmål 4, prosentvis andel, totalt og fordelt på kjønn.

	Totalt 2010	Gutter	Jenter
Under 5 prosent	28	29	26
5 – 10 prosent	42	45	40
10 – 20 prosent	24	22	25
20 – 30 prosent	5	3	7
Over 30 prosent	2	1	2

Kredittkortbarometeret høsten 2010 var fra 14 til 31 prosent rente. 24 prosent av elevene svarer riktig: 10-20 prosent. Forskjellen mellom gutter og jenter er ikke signifikant. De fleste elevene (69 %) tror at renten er lavere enn den i virkeligheten er. Spørsmålet er særlig interessant når det sammenlignes med neste spørsmål:

Spørsmål 5: Hva er den laveste renten som man kan få på boliglån i dag, hvis man har god sikkerhet og økonomi?

Tabell 2-5: Elevenes svar på spørsmål 5, prosentvis andel, totalt og fordelt på kjønn.

	Total 2010	Gutter	Jenter
Under 5 prosent	24	33	16
5 – 10 prosent	35	31	38
10 -15 prosent	28	24	30
15 – 20 prosent	9	9	9
Over 20 prosent	5	3	7

Boliglånbarometeret høsten 2010 var fra 3 til vel 8 prosent rente. 24 prosent elever svarer riktig: under 5 prosent. Flere gutter (33 %) enn jenter (16 %) svarer riktig på dette spørsmålet ($p < 0.001$).

De fleste elevene (76 %) tror altså at laveste rente på boliglån er høyere enn den i virkeligheten er. Sammenlignet med forutgående spørsmål kan det synes som om elevene ikke skiller mellom laveste rente på kredittkort og boliglån. Faktisk er det en liten tendens til at elevene tror at laveste rente på boliglån er høyere enn laveste rente på kredittkort. Hvorfor elevene tenderer mot å underestimere laveste rente på kredittkort og overestimere laveste restene på boliglån, er usikkert. En forklaring kan være at så godt som alle elevene er under 18 år og derfor mangler personlige erfaringer med å ta opp lån. En annen forklaring kan være at det i de senere år har vært mye snakk om at det er dyrt å kjøpe bolig og at elevene som følge av dette tror at boliglån er dyrere enn andre lån.

2.2 Forbrukerrettigheter

Spørsmål 6: Du leverer pc'en til reparasjon til et større firma og aksepterer reparatørens prisoverslag på 2000 kr. Hvor mye kan prisen på reparasjonen overstige dette prisoverslaget?

Tabell 2-6: Elevenes svar på spørsmål 6, prosentvis andel, totalt og fordelt på kjønn. Elevenes svar i 1997 er gjengitt i parentes.

	Total 2010	(1997)	Gutter 2010	Jenter 2010
10 prosent	21	(23)	23	20
15 prosent	26	(13)	22	30
30 prosent	14	(4)	16	13
det angitte prisoverslaget kan ikke overstiges	21	(31)	22	20
det finnes ingen grenser for overskridelse av prisoverslag, med mindre det er gjort særavtale om dette	18	(29)	17	18

De fleste elevene (26 %) svarer riktig: 15 prosent. Forskjellen mellom gutter og jenter er ikke signifikant.

I 1997 svarte 13 prosent riktig på dette spørsmålet (Borch, 1997), det vil si 13 prosent færre enn i 2010. Økningen fra 1997 til 2010 er signifikant for begge kjønn ($p < 0.001$). Elevenes og særlig jentenes kunnskaper om lov om håndverkertjenester er altså økt etter at faget økonomi og informasjonsbehandling ble lagt ned. Funnet er vanskelig å forklare. Svarene er forholdsvis likt fordelt på alle svaralternativene. Dette kan tyde på at besvarelsene er preget av gjetning.

Spørsmål 7: I hvilke tilfeller kan man med loven i hånd andre på et kjøp, det vil si levere varen og få pengene igjen?

Tabell 2-7: Elevenes svar på spørsmål 7, prosentvis andel, totalt og fordelt på kjønn. Elevenes svar i 1997 er gjengitt i parentes.

	Total 2010	(1997)	Gutter 2010	Jenter 2010
Et hvilket som helst varekjøp	34	(23)	38	31
Kjøp av varer i spesialforretning	11	(8)	13	9
Avtaler om kjøp som er inngått utenfor fast utsalgssted og fjernsalg, for eksempel postordre og internett-handel	39	(57)	37	42
Kjøp av varer til pris under 300	6	(4)	4	7
Kjøp av alle typer tjenester	10	(9)	9	12

De fleste elevene (39 %) svarer riktig: avtaler om kjøp som er inngått utenfor fast utsalgssted og fjernsalg, for eksempel postordre og internett-handel. Kjønnforskjellen er ikke signifikant.

I 1997 var andelen som svarte riktig 57 prosent, altså 17 prosent høyere enn i 2010 (Borch, 1997). Reduksjonen fra 1997 til 2010 er signifikant både for gutter og jenter ($p < 0.001$). Elevenes kunnskap om angrefrist er altså redusert etter at faget økonomi og informasjonskontakt ble lagt ned.

I 1995 svarte 48 prosent riktig på dette spørsmålet (Borgeraas, 1995).

Spørsmål 8: Vi forutsetter at du har lovfestet angrenerett. Hvor lang angrefrist har du?

Tabell 2-8: Elevenes svar på spørsmål 8, prosentvis andel, totalt og fordelt på kjønn. Elevenes svar i 1997 er gjengitt i parentes.

	Total 2010	(1997)	Gutter 2010	Jenter 2010
1 uke	7	(7)	8	6
10 dager	16	(42)	14	18
14 dager	56	(30)	54	58
1 måned	17	(18)	19	15
6 måneder	4	(3)	5	4

Her er det verd å merke seg at riktig svar endret seg fra 1997 til 2010. I 2001 ble loven endret slik angrefristen økte fra 10 til 14 dager. Riktig svar i 1997 var med andre ord svaralternativ 2, mens den i 2010 var svaralternativ 3.

De fleste elevene (56 %) svarer riktig: 14 dager. Kjønnforskjellen er ikke signifikant.

I 1997 svarte 42 prosent elever riktig: 10 dager. De fleste elevene (51 %) overestimerte angrefristen (Borch, 1997).

Andelen elever som svarte riktig økte altså med 14 prosent fra 1997 til 2010 ($p < 0.05$).

I 1995 var andelen elever som svarte riktig 53 prosent. Andelen som overestimerte angrefristloven var 35 prosent (Borgeraas, 1995).

Det er med andre ord flere elever som svarer riktig i 2010 og i 1995 enn i 1997, året da elevene hadde hatt undervisning i faget økonomi og informasjonsbehandling. Dette kan tyde på at undervisning i dette faget kan ha økt elevenes tilbøyelighet til å overestimere sine rettigheter som forbruker.

Spørsmål 9: Din mobiltelefon går i stykker etter 3 år til tross for normal bruk. Garantitiden er 2 år. Hvilke rettigheter gir forbrukerkjøpsloven deg?

Tabell 2-9: Elevenes svar på spørsmål 9, prosentvis andel, totalt og fordelt på kjønn.

	Totalt 2010	Gutter	Jenter
Du har ingen rettigheter	16	14	17
Du kan få mobiltelefonen reparert, mot at du betaler det reparasjonen koster	58	60	55
Dersom du har kjøpt kjøpsforsikring, kan du få kjøpesummen tilbake, mot betaling av egenandel	12	9	14
Du kan reklamere på telefonen innen rimelig tid, det vil si får feilen reparert, eventuelt prisavslag eller pengene tilbake	10	12	8
Du kan reklamere på telefonen innen rimelig tid og selv velge om du vil få mobilen reparert eller pengene tilbake	5	5	6

Bare 10 prosent elever svarer riktig: Du kan reklamere på telefonen innen rimelig tid, det vil si få feilen reparert, eventuelt prisavslag eller pengene tilbake. Kjønnforskjellen er ikke signifikant.

De aller fleste (58 %) svarer svaralternativ 2: at man kan få mobiltelefonen reparert, mot at man betaler det reparasjonen koster. Til sammen svarer 74 prosent elever svaralternativ 1 og 2 som i praksis innebærer at man ikke har rett til å få manglene utbedret. Elevene tenderer altså mot å undervurdere sine rettigheter som forbruker. Manglende kunnskap om forbrukerkjøpsloven på dette feltet kan føre til at elever ikke hevder sin rett overfor selger dersom mobiltelefonen går i stykker.

Spørsmål 10: Du unnlater å betale en mobilregning på 5000 kroner. Hva kan i verste fall skje hvis du heller ikke betaler når regningen går til inkasso?

Tabell 2-10: Elevenes svar på spørsmål 10, prosentvis andel, totalt og fordelt på kjønn.

	Totalt 2010	Gutter	Jenter
Du kan få flere purringer med purregebyr	17	20	15
Du kan få betalingsanmerkning	12	12	13
Du kan få betalingsanmerkning, kravet vokser på grunn av renter og gebyrer, ting du eier kan bli tvangssolgt eller du kan bli begjært personlig konkurs	42	46	39
Kravet er for lavt til at inkassobyrået vil foreta seg noe	5	4	5
Telefonabonnementet kan bli stengt	24	18	29

De aller fleste (42 %) svarer som riktig: Du kan få betalingsanmerkning, kravet vokser på grunn av renter og gebyrer, ting du eier kan bli tvangssolgt eller du kan bli begjært personlig konkurs. Kjønnforskjellen er ikke signifikant.

Tabellen indikerer videre at de fleste elevene (58 %) undervurderer hva som i verste fall kan skje dersom man ikke betaler regningene sine.

Spørsmål 11: Du kjøper en designbukse til 1000 kroner på netthandel fra utlandet. Hvilke kostnader kommer i tillegg til buksen?

Tabell 2-11: Elevenes svar på spørsmål 11, prosentvis andel, totalt og fordelt på kjønn.

	Totalt 2010	Gutter	Jenter
Ingen	2	2	2
Bare moms	5	6	5
Moms og frakt	32	37	29
Moms og toll	7	6	8
Moms, frakt, toll og ekspedisjons- eller fortollingsgebyr	54	49	57

De fleste (54 %) svarer riktig: Moms, frakt, toll og ekspedisjons- og fortollingsgebyr. Kjønnforskjellen er ikke signifikant. 32 prosent elever tror at utlegget begrenser seg til moms og frakt.

Spørsmål 12: Den tryggeste måten å betale i netthandel i dag er:

Tabell 2-12: Elevenes svar på spørsmål 12, prosentvis andel, totalt og fordelt på kjønn.

	Totalt 2010	Gutter	Jenter
Med kredittkort, dvs. kort der regningen kommer i etterkant	32	31	32
Med debetkort, dvs. kort der beløpet trekkes rett fra bankkonto	12	14	9
Med alle typer bankkort	8	6	9
Med faktura (oppkrav)	38	39	38
Med betalingsoverføring, for eksempel Western Union	11	10	12

32 prosent av elevene svarer riktig: Med kredittkort, det vil si kort der regningen kommer i etterkant. Kredittkort er tryggeste fordi kortselskapet står ansvarlig dersom man blir svindlet. Kjønnsforskjellen er ikke signifikant.

De fleste elevene (38 %) svarer at den tryggeste måten å betale i netthandel i dag er med faktura (oppkrav). Her er det imidlertid verd å merke seg at spørsmål 12 kan ha en metodisk svakhet i den forstand at det ikke kommer klar fram hvorvidt varen betales på forskudd eller etterskudd. Muligens er faktura sterkere assosiert med å betale på etterskudd enn øvrige betalingsmåter fordi man da tenker seg at fakturaen sendes med varen. Når faktura betales på etterskudd er denne betalingsmåten vel så trygg – om ikke tryggere enn – kredittkort.

Merk også at 12 prosent elever svarer at det er tryggest å betale med betalingsoverføring, som ifølge Forbrukerportalen er forbundet med størst risiko.

2.3 Forbruk og miljø

Spørsmål 13: Hva er det offisielle nordiske miljømerket?

Tabell 2-13: Elevenes svar på spørsmål 13, prosentvis andel, totalt og fordelt på kjønn.

	Totalt 2010	Gutter	Jenter
Svanen	65	60	68
Debio	5	6	4
Nøkkelhullet	19	23	15
Fairtrade	7	6	9
Blomsten	5	5	5

De fleste elevene (65 %) svarer riktig: svanen. Kjønnsforskjellen er ikke signifikant.

Spørsmål 14: To av følgende tjenester forbruker ca. 75-80 prosent energi i norske hjem. Hvilke?

Tabell 2-14: Elevenes svar på spørsmål 14, prosentvis andel, totalt og fordelt på kjønn.

	Totalt 2010	Gutter	Jenter
Husholdningsapparater	12	-	-
Lys	22	-	-
Varmtvann	25	19	23 ³
Oppvarming av bolig	30		
Brunevarer (tv, pc, stereoanlegg eller lignende)	12	-	-

Tabellen viser at 25 prosent elever svarer riktig: varmtvann, og 30 prosent svarere riktig: oppvarming av bolig. 21 prosent av elevene krysser av på begge de riktige svaralternativene. Kjønnsforskjellen er ikke signifikant.

³ Kolonnen for Gutter og Jenter kan ikke sammenlignes med Total kolonnen i dette tilfellet. Kun de som har svart alternativ 3 og 4 får korrekt svar. Totalverdiene er ikke beregnet med basis i at hver respondent har angitt ett eller to svaralternativer (det er for eksempel mulig å svare kun alternativ 3 eller alternativ 1 og 3), men med basis i de respondentene som har svart både alternativ 3 og 4.

3 Resultater: Digitale kunnskaper

I dette kapitlet analyserer vi elevenes digitale kunnskaper og bruk av IT. I alt 21 spørsmål analyseres. To spørsmål omhandler programvarekunnskap, men kun kunnskap om bruk av regneark. Fire spørsmål omhandler generell datakunnskap i form av kunnskap om datamaskinarkitektur og operativsystem. Seks spørsmål har med internettrelatert kunnskap å gjøre i form av brukskunnskap og kunnskap om trusler. Fire spørsmål har med kunnskaper om lover og sikkerhet å gjøre og omhandler personvern, opphavsrett og lovbrudd. Til slutt er det et sett med spørsmål som omhandler bruk av PC til skolearbeid, fritidsaktiviteter, samt ulike nettrelaterte aktiviteter og spill.

Elevenes besvarelser på 10 av kunnskapsspørsmålene blir sammenlignet med identiske spørsmål fra HiBu-undersøkelsen som ble gjennomført i 2007-2008 (Sørebø, 2008). Formålet med denne sammenligningen er å vurdere hvorvidt elevenes digitale kunnskap har endret seg vesentlig siden 2007.

Kapittel 3.1 til og med 3.5 tar for seg elevenes digitale kunnskaper innenfor ulike kunnskaps-kategorier. I kapittel 3.6 sammenligner vi primært elevenes skår i 2007 med deres skår i 2010 på 10 sammenlignbare testoppgaver.

3.1 Bruk av programvare

Spørsmål 1: Hva er en cellereferanse i et regneark?

Tabell 3-1: Elevenes svar på spørsmål 1, prosentvis andel, totalt og fordelt på kjønn.

	Total	Gutter	Jenter
Henvvisning til en celle ved hjelp av kolonnebokstav og radnummer	59.7	62.1	57.8
Henvvisning til en celle ved hjelp av radnummer	12.6	13.7	11.8
Henvvisning til en celle ved hjelp av kolonnebokstav	9.4	10.5	8.6
Vet ikke	18.2	13.7	21.9

Spørsmål 2: Hvordan kan man regne ut et svar ved hjelp av en formel i et regneark?

Tabell 3-2: Elevenes svar på spørsmål 2, prosentvis andel, totalt og fordelt på kjønn.

	Total	Gutter	Jenter
Skrive formelen i svarcellen ved hjelp av cellereferanser	46.6	47.7	45.7
Skrive formelen i hver celle for så å legge inn tall i de ulike cellene	15.8	17.0	14.9
Skrive inn tall i de ulike cellene og putte disse tallene inn i formelen	24.0	25.5	22.9
Vet ikke	13.5	9.8	16.5

De fleste elevene velger rett svar på disse to spørsmålene om bruk av regneark, henholdsvis 60 % og 47 %. Det er ca. 15 % som velger vet ikke når man ser tabellene under ett. Spesielt på spørsmålet, om hvordan man regner ut et svar ved hjelp av en formel i et regneark, velger mange elever feil svar. Ca. 40 % har valgt feil alternativ og sammen med de 13,5 % som velger vet ikke, utgjør disse den største gruppen.

Vår konklusjon er at det er store forskjeller i elevenes kunnskap om regneark, ca. halvparten av elevene kan en del om dette, mens den andre halvparten er blanke. Det er ingen signifikant forskjell på gutter og jenter når det gjelder kunnskaper om regneark.

3.2 Generelle datakunnskaper

Spørsmål 3: Hva er en database?

Tabell 3-3: Elevenes svar på spørsmål 3, prosentvis andel, totalt og fordelt på kjønn.

	Total	Gutter	Jenter
Et program for utsending av e-post	3.4	1.9	4.7
Elektronisk oppbevaring av opplysninger, ofte i tabeller	53.1	63.1	45.0
Elektronisk bearbeiding av statistiske data	32.9	28.7	36.1
Vet ikke	10.6	6.4	14.1

Spørsmål 4: Hva er en prosessor (CPU)?

Tabell 3-4: Elevenes svar på spørsmål 4, prosentvis andel, totalt og fordelt på kjønn.

	Total	Gutter	Jenter
Et minnekort inne i en PC	6.6	7.1	6.3
En enhet som behandler data inne i PC-en	55.3	70.5	42.4
PC-ens harddisk	20.6	16.7	24.1
Vet ikke	17.5	5.8	27.2

*Spørsmål 5: Hva er et operativsystem?***Tabell 3-5: Elevenes svar på spørsmål 5, prosentvis andel, totalt og fordelt på kjønn.**

	Total	Gutter	Jenter
Et program som styrer samspillet mellom tastatur, skjerm, diskettstasjon, harddisk, skriver m.m.	55.3	66.0	46.3
Et program som retter opp feil på maskinen	15.6	13.5	17.4
Et program med beskrivelser av hvordan maskinen fungerer	12.4	16.0	9.5
Vet ikke	16.7	4.5	26.8

På spørsmålene om hva en database, en prosessor og et operativsystem er, velger litt over halvparten av elevene rett svaralternativ. Helhetlig sett er det ca. 55 % av elevene som velger rett svar på disse tre relativt tekniske spørsmålene. Av guttene har henholdsvis 63 %, 70,5 % og 66 % rett svar på spørsmålene. Mange kan altså en del om maskinoppbygging, men det er også mange som sier at de ikke vet noe om dette (ca. 15 %). Vi ser en klar forskjell mellom kjønnene her, og det er ikke uventet guttene som har høyest andel rette svar (jf. tilsvarende resultater i Sørebø, 2008). Vi ser også at det er en større andel jenter enn gutter som velger 'vet ikke' alternativet, noe som tyder på at mange jenter føler seg usikre på spørsmål av mer tekniske art. Kjønnforskjellene med hensyn til antall korrekte svar er signifikante for alle tre spørsmålene ($p < 0.001$).

*Spørsmål 6: Når vi lager kataloger på PC-en – hva er riktig?***Tabell 3-6: Elevenes svar på spørsmål 6, prosentvis andel, totalt og fordelt på kjønn.**

	Total	Gutter	Jenter
En fil inneholder mange kataloger	8.8	10.4	7.5
En katalog inneholder mange filer	59.8	67.5	53.5
Filer og kataloger er det samme	7.9	8.4	7.5
Vet ikke	23.5	13.6	31.6

Mange elever mener at en katalog inneholder mange filer, så godt over halvparten av elevene kan dette (dvs. 60 %). Men det er også 18 % som velger feil svar, og det er hele 23 % som sier at de ikke vet dette. Jentene velger 'vet ikke' alternativet i litt større grad enn guttene (31.6 % av jentene sier vet ikke), og det er derfor færre jenter som velger rett alternativ (53 %). Det er en 14 % større andel av guttene som svarer riktig på spørsmålet. Denne kjønnforskjellen er signifikant ($p < 0.001$). Konklusjonen er at det er store forskjeller på hva elevene vet om kataloger og filer. Fire av ti elever kjenner ikke strukturen på filer og kataloger. Dette kan bety at de får problemer når de skal lagre og gjenfinne filer, men det kan også bety at de ikke er fortrolige med begrepene "katalog" og "fil" men at de allikevel kan håndtere dette i praksis.

3.3 Internettrelaterte kunnskaper

Spørsmål 7: Hva er egentlig Internett?

Tabell 3-7: Elevenes svar på spørsmål 7, prosentvis andel, totalt og fordelt på kjønn.

	Total	Gutter	Jenter
En stor datamaskin som dekker hele verden	5.2	5.8	4.8
Mange nettverk av datamaskiner som er koblet sammen	78.2	80.1	76.6
Nettverket internt i en bedrift	11.9	10.9	12.8
Vet ikke	4.7	3.2	5.9

Spørsmål 8: Hva er en søkemotor (Yahoo, Kvasir, Google)?

Tabell 3-8: Elevenes svar på spørsmål 8, prosentvis andel, totalt og fordelt på kjønn.

	Total	Gutter	Jenter
En motor inne i PC-en som finner det du søker etter	6.9	2.5	10.5
Et program som tar sikkerhetskopi av filer	5.5	6.3	4.7
Et program som hjelper deg å søke på Internett	85.3	91.1	80.5
Vet ikke	2.3	0	4.2

Nærmere 80 % av elevene svarer riktig på hva Internett og en søkemotor er, så dette er noe ungdommen har god kunnskap om. Av guttene svarer henholdsvis 80 % og 91 % rett på begge spørsmålene. Forskjellen mellom gutter og jenter er kun signifikant for spørsmålet vedrørende søkemotor ($p < 0.001$). Det er her en andel på 11 % flere gutter enn jenter som har svart riktige på dette spørsmålet.

Spørsmål 9: Hva kan venner av dine Facebook-venner se på din side når du bruker standardoppsettet for 'Privacy Settings'?

Tabell 3-9: Elevenes svar på spørsmål 9, prosentvis andel, totalt og fordelt på kjønn.

	Total	Gutter	Jenter
Min kontaktinformasjon (e-post, mobilnummer, adresse)	21.0	16.6	24.6
Bildene mine, min venneliste, samt når jeg har fødselsdag	38.5	47.8	30.9
All informasjon om meg som ligger på min Facebook side	33.6	31.8	35.1
Vet ikke	6.9	3.8	9.4

Her fordeler svarene seg relativt likt på alternativ 2 og 3, noe som indikerer at ungdommene er usikre, og vi kan konkludere med at det er relativt lav kunnskap om detaljene rundt "privacy" i Facebook, siden kun 31 % har svart riktig. Det er en signifikant forskjell på antall riktige svar mellom kjønnene ($p < 0.001$) og vi ser av tabellen at en andel på 9 % flere gutter har svart riktig på dette spørsmålet.

*Spørsmål 10: Hva betyr phishing eller nettfiske i forbindelse med bruk av Internett?***Tabell 3-10: Elevenes svar på spørsmål 10, prosentvis andel, totalt og fordelt på kjønn.**

	Total	Gutter	Jenter
Ulovlig nedlasting av video eller musikk fra nettdelingstjenester på nettet.	21.2	22.7	19.9
Ulovlig nedlasting og/eller bruk av lisensbeskyttet programvare fra nettet.	22.6	22.7	22.6
Ulovlig snoking eller forsøk på å tilegne seg sensitiv informasjon fra brukere av nettet.	32.1	42.9	23.1
Vet ikke	24.1	11.7	34.4

*Spørsmål 11: Hva betyr Grooming?***Tabell 3-11: Elevenes svar på spørsmål 11, prosentvis andel, totalt og fordelt på kjønn.**

	Total	Gutter	Jenter
Det beskriver situasjoner der en person samarbeider med andre via Internett og bruker såkalte Grooming programmer	16.7	20.4	13.5
Begrepet kommer fra det amerikanske ordet for å lære opp (to groom) og er et samlenavn for avanserte e-læringsystemer	14.2	14.5	14.0
Det beskriver situasjoner der voksne via Internett skaper kontakt med barn på en manipulerende måte i den hensikt å utnytte barnet seksuelt	26.7	33.6	20.8
Vet ikke	42.4	31.6	51.7

Nettfiske og Grooming er begreper som er relativt ukjente for elevene. Vi ser at nærmere 80 % av jentene velger feil svar eller 'vet ikke' alternativet på disse to spørsmålene, mens rundt 60 % av guttene gjør det samme. Vi konkluderer derfor med at begrepene Nettfiske og Grooming er ukjente for elevene. Når vi sammenligner gutter med jenter er det en 20 % større andel av guttene som har svart riktig på spørsmålet om nettfiske og denne forskjellen er signifikant ($p < 0.05$). Tilsvarende er det en større andel gutter (dvs. 13 %) som har svart rett på betydningen av begrepet Grooming også denne forskjellen er signifikant.

*Spørsmål 12: Hva er et identitetstyveri?***Tabell 3-12: Elevenes svar på spørsmål 12, prosentvis andel, totalt og fordelt på kjønn.**

	Total	Gutter	Jenter
At du får et virus på PC-en din som setter operativsystemet ut av drift	5.0	5.3	4.8
At noen utgir seg for å være deg, og for eksempel kjøper et produkt i ditt navn på Internett	76.1	75.0	77.0
At du blir lurt av noen med falsk identitet når du for eksempel chatter (dvs. en mann utgir seg for å være en kvinne eller en gammel person utgir seg for å være ung)	11.8	13.8	10.2
Vet ikke	7.1	5.9	8.0

Identitetstyveri er noe elevene er kjent med. 76 % velger rett alternativ og det er kun 7 % som sier at de ikke vet hva dette betyr. Kanskje ikke overraskende siden ID-tyveri er et fenomen som har fått relativt mye omtale i media de siste to årene. Det er ingen signifikante forskjeller mellom gutter og jenter i antall riktige svar på dette spørsmålet.

3.4 Kunnskaper om lover og sikkerhet

Spørsmål 13: Hva menes med ordet “opphavsrett”?

Tabell 3-13: Elevenes svar på spørsmål 13, prosentvis andel, totalt og fordelt på kjønn.

	Total	Gutter	Jenter
Opphavsrett betyr at jeg kan kopiere alt jeg vil av bilder, musikk og videosnutter fra Internett og for eksempel legge det ut på min egen hjemmeside	11.1	12.4	10.1
Opphavsrett betyr at alt som er på Internett har rett til å være der	11.7	11.8	11.7
Opphavsrett betyr at den som har tatt for eksempel et bilde og lagt det ut på internett har eierrettighetene til bildet	66.9	67.3	66.5
Vet ikke	10.3	8.5	11.7

De fleste elevene svarer rett på dette spørsmålet. 33 % svarer feil eller sier at de ikke vet. Vi finner ingen signifikante kjønnsforskjeller.

Spørsmål 14: Hva menes med ordet “personvern”?

Tabell 3-14: Elevenes svar på spørsmål 14, prosentvis andel, totalt og fordelt på kjønn.

	Total	Gutter	Jenter
Personvern betyr at man må verne personer fra kriminelle personer på Internett	10.3	13.7	7.5
Personvern betyr at det finnes regler man må følge hvis man ønsker å lagre opplysninger om mennesker i et register	46.2	43.1	48.7
Personvern betyr at hver enkelt person er ansvarlig for de opplysninger som er lagret om en selv i et register	34.4	37.3	32.1
Vet ikke	9.1	5.9	11.8

Elevene har i hovedsak fordelt svarene sine på to av alternativene (totalt 80 %). Begge alternativene fokuserer på lagring av opplysninger i personregistre. Vi velger å tolke resultatene som at elevene har en viss forståelse av hva personvern betyr. Gutter og jenter svarer likt her og det er m.a.o. ikke signifikante kjønnsforskjeller.

Spørsmål 15: I hvilken grad kan ledere (en rektor) overvåke en av sine ansattes (en lærer) bruk av PC-en?

Tabell 3-15: Elevenes svar på spørsmål 15, prosentvis andel, totalt og fordelt på kjønn.

	Total	Gutter	Jenter
Ledere har rett til å lese sine ansattes private e-post og følge med på hvor mye tid de bruker på Internett	5.9	6.6	5.4
Ledere har ingen rettigheter, verken tilgang til e-post eller ansattes bruk av Internett	25.4	23.7	26.9
Ledere har som hovedregel svært få rettigheter til å overvåke sine ansattes bruk av PC-en	54.4	59.9	50.0
Vet ikke	14.2	9.9	17.7

80 % av elevene mener at en leder ikke kan overvåke sine ansattes bruk av pc og Internett uten videre. Det er allikevel 14 % av elevene som sier at de ikke vet hvilke regler som gjelder for dette. Vi velger å konkludere med at elevene vet hva som gjelder i slike tilfeller, og at gutter og jenter er samstemte. Kjønnsforskjellene er ikke signifikante.

Spørsmål 16: Tenk deg at du klarer å få tilgang til en klassekamerat sin Hotmail- og Chatte-konto, og at du endrer passordet og leser e-postene. Hva kan konsekvensen av dette være?

Tabell 3-16: Elevenes svar på spørsmål 16, prosentvis andel, totalt og fordelt på kjønn.

	Total	Gutter	Jenter
Konsekvensen er først og fremst at Windows Live som eier Hotmail tar kontroll over kontoen og rydder opp, samt at jeg utestenges fra deres gratistjenester	19.1	22.1	16.6
Jeg har begått en straffbar handling og kan i prinsippet straffes med inntil 2 års fengsel	51.9	53.2	50.8
Antageligvis ingenting utover at jeg kanskje får en uvenn for livet.	17.9	15.6	19.9
Vet ikke	10.7	8.4	12.7

Halvparten av elevene mener at dette er en straffbar handling, men 18 % mener at det antageligvis ikke skjer noe og 11 % vet ikke. Det er tydelig at det er ulike meninger om hvor alvorlig dette er, selv om litt i overkant av halvparten svarer riktig. Kjønnforskjellen er ikke signifikant.

3.5 Elevenes bruk av PC og Internett

Spørsmål 17: Hvor mange timer bruker du PC i løpet av en vanlig hverdag (gjennomsnitt)?

Tabell 3-17: Elevenes svar på spørsmål 17, prosentvis andel, totalt og fordelt på kjønn.

	Total	Gutter	Jenter
Mindre enn 1 time	6.8	6.3	7.3
Fra 1 til 3 timer	38.5	34.6	42.2
Fra 3 til 5 timer	29.5	30.8	28.1
Over 5 timer	25.2	28.3	22.4

Spørsmål 18: Hvor mange timer bruker du PC til skolerelaterte oppgaver i løpet av en vanlig hverdag (gjennomsnitt)?

Tabell 3-18: Elevenes svar på spørsmål 18, prosentvis andel, totalt og fordelt på kjønn.

	Total	Gutter	Jenter
Mindre enn 1 time	17.0	25.2	9.9
Fra 1 til 3 timer	40.9	39.6	42.4
Fra 3 til 5 timer	28.4	25.2	31.4
Over 5 timer	13.6	10.1	16.2

Vi ser at 39 % av elevene bruker PC fra 1 til 3 timer, men det er store forskjeller, og vi ser videre at en av fire elever bruker PC mer enn 5 timer i løpet av en gjennomsnittsdag. Vi ser små forskjeller mellom kjønn når vi analyserer den totale PC bruken i løpet av en dag. Denne forskjellen er heller ikke signifikant.

41 % av elevene oppgir at de bruker PC fra 1 til 3 timer på skolerelaterte oppgaver, noe som kan bety at en del elever bruker PC kun til skolerelaterte formål. Men også her er det store individuelle forskjeller, der 17 % av elevene bruker mindre enn 1 time på denne aktiviteten mens 14 % bruker over 5 timer. Vi ser også større kjønnforskjeller her. En av fire gutter oppgir at de bruker PC i mindre enn 1 time til skolerelaterte oppgaver, mens kun en av ti jenter bruker så lite tid på dette. Disse kjønnforskjellene er signifikante ($p < 0.001$).

Dette stemmer godt overens med tidligere studier fra 2001 og 2007, der vi fant et tilsvarende mønster (Sørebø 2001, Sørebø 2008).

Spørsmål 19, 20 og 21: Elevenes bruk av Internett, sosiale medier og spill

Tabell 3-19: Elevenes svar på spørsmål 19, 20 og 21 prosentvis på svarkategorier.

	Ikke i det hele tatt	Ca. en gang pr mnd.	Ca. en gang i uka	En kort stund hver dag	Minst 4 timer hver dag
Hvor ofte surfer du på Internett?	1,5	2,7	4,4	49,9	41,6
Hvor ofte bruker du såkalte sosiale medier som Facebook, Twitter etc.?	4,1	5,3	4,7	52	33,9
Hvor ofte bruker du PC til å spille spill (online eller fra CD)?	22,9	18,8	18,5	28,2	11,5

Jevnt over surfer elevene på Internett og bruker sosiale medier en kort stund hver dag eller minst 4 timer hver dag. Det er veldig få av elevene som benytter disse tjenestene sjeldnere. Det er langt større variasjon i hvor mye de spiller spill online eller fra CD. Her ser vi at det er litt 'enten/eller'. 23 % av elevene spiller ikke PC spill i det hele tatt, mens 28 % spiller en kort stund hver dag. De tre etterfølgende tabellene viser oss hvorvidt det eksisterer kjønnsforskjeller i relasjon til elevenes bruk av Internett, sosiale medier og spill.

Spørsmål 19: Hvor ofte surfer du på Internett?

Tabell 3-20: Elevenes svar på spørsmål 19, prosentvis andel på svarkategorier og fordelt på kjønn.

	Ikke i det hele tatt	Ca. en gang pr mnd.	Ca. en gang i uka	En kort stund hver dag	Minst 4 timer hver dag
Gutter	1.3	2.0	2.0	51.3	43.4
Jenter	1.6	3.2	6.5	48.1	40.5

Spørsmål 20: Hvor ofte bruker du såkalte sosiale medier som Facebook, Twitter etc.?

Tabell 3-21: Elevenes svar på spørsmål 20, prosentvis andel på svarkategorier og fordelt på kjønn.

	Ikke i det hele tatt	Ca. en gang pr mnd.	Ca. en gang i uka	En kort stund hver dag	Minst 4 timer hver dag
Gutter	5.2	5.2	4.6	55.6	29.4
Jenter	3.2	5.3	4.8	48.9	36.7

Spørsmål 21: Hvor ofte bruker du PC til å spille spill (online eller fra CD)?

Tabell 3-22: Elevenes svar på spørsmål 21, prosentvis andel på svarkategorier og fordelt på kjønn.

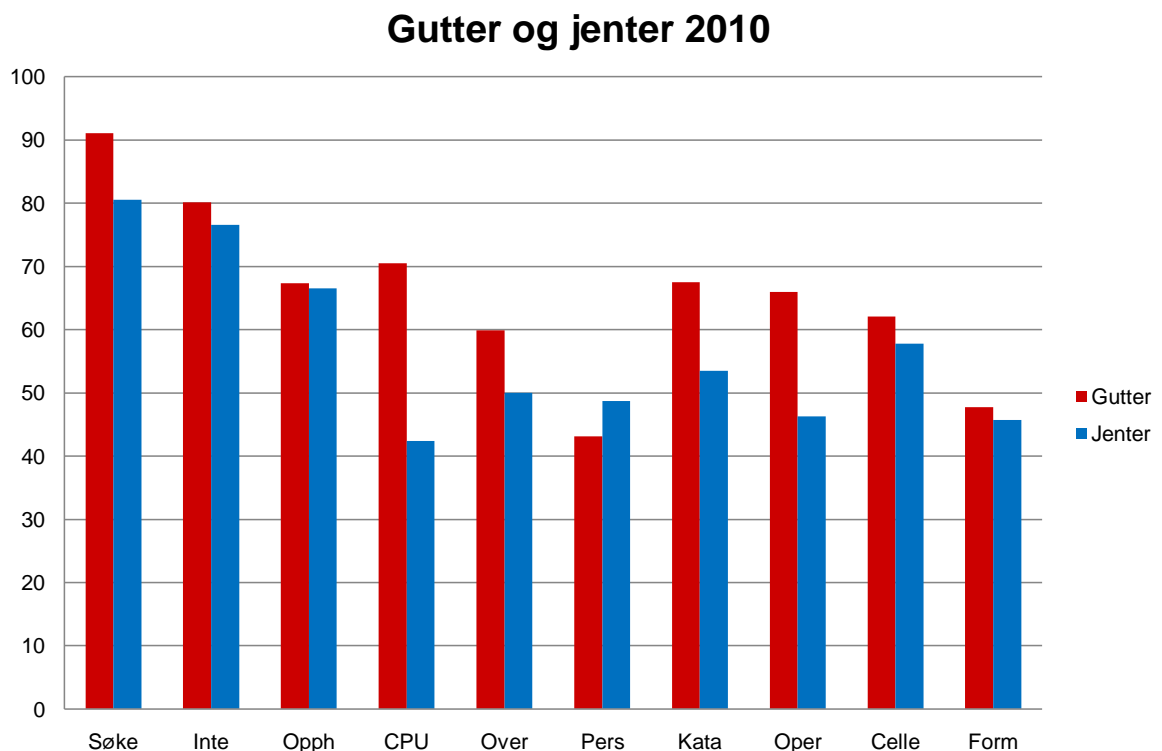
	Ikke i det hele tatt	Ca. en gang pr mnd.	Ca. en gang i uka	En kort stund hver dag	Minst 4 timer hver dag
Gutter	9.2	15.0	19.0	35.3	21.6
Jenter	34.1	21.6	18.4	22.7	3.2

Av disse tre tabellene ser vi at det er relativt små forskjeller mellom gutter og jenters bruk av Internett og sosiale medier, men det er relativt store forskjeller når det kommer til bruk av PC-spill. 34 % prosent av jentene spiller ikke i det hele tatt og kun 26 % spiller hver dag. Blant guttene er det 9 % som ikke spiller og 57 % som spiller hver dag. Disse forskjellene er

signifikante ($p < 0.001$), mens forskjellene i forbindelse med Internett og sosiale medier ikke er signifikante.

3.6 Endring i elevenes digitale kunnskaper i perioden fra 2007 til 2010

I figuren under viser vi gutter og jenter sin skår på utvalgte spørsmål på 2010 testen⁴. Med basis i figuren kan det se ut som om gutter skårer høyere enn jenter på 9 av 10 kunnskaps-spørsmål. Tar vi imidlertid utgangspunkt i resultatene fra forutgående del-kapitler så er det bare på 4 av 10 oppgaver gutter skårer signifikant høyere enn jenter. Det gjelder oppgavene som omhandler søkemotor, CPU, kataloger og operativsystem.

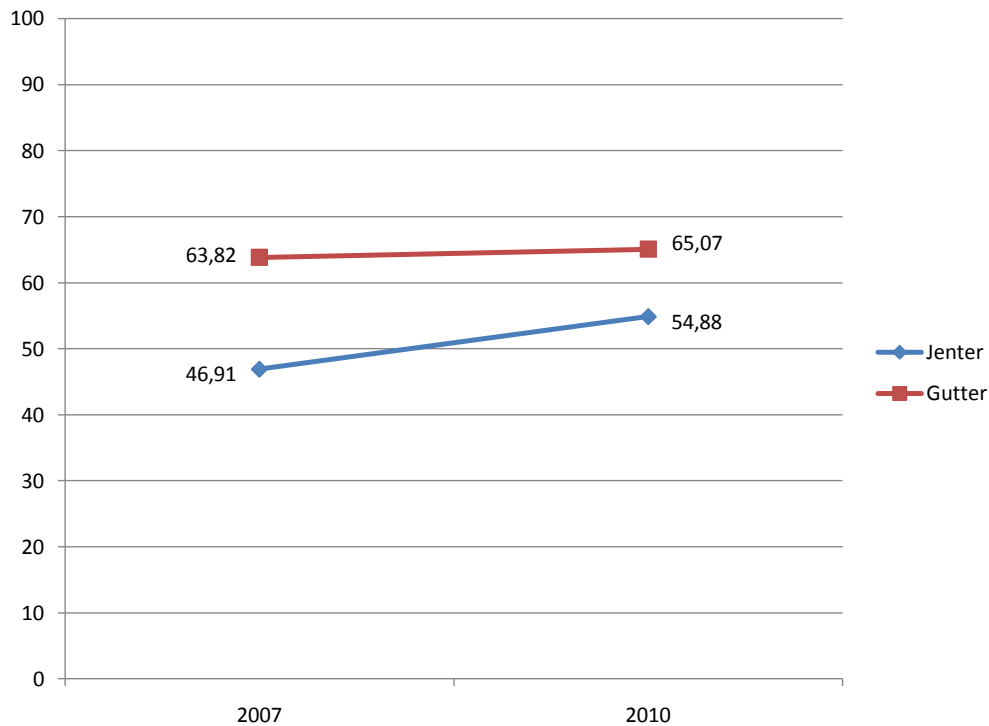

Figur 3-1: Gutter og jenters skår på kunnskapstest 2010

I figur 3-1 viser vi jentene og guttenes totalskår⁵ i 2007 og 2010. Totalskåren er beregnet med basis i 10 identiske spørsmål og svaralternativer. Sammenligningen kan si noe om både endringen i elevenes totale kunnskap over tid og endringen innen hver kjønnskategori.

⁴ Utvalget av spørsmål er basert på 10 identiske spørsmål og svaralternativer fra testen i 2007 og testen i 2010. Det er disse vi vil ha fokus på i dette del-kapittelet.

⁵ Vi har her satt maks totalskår til 100.

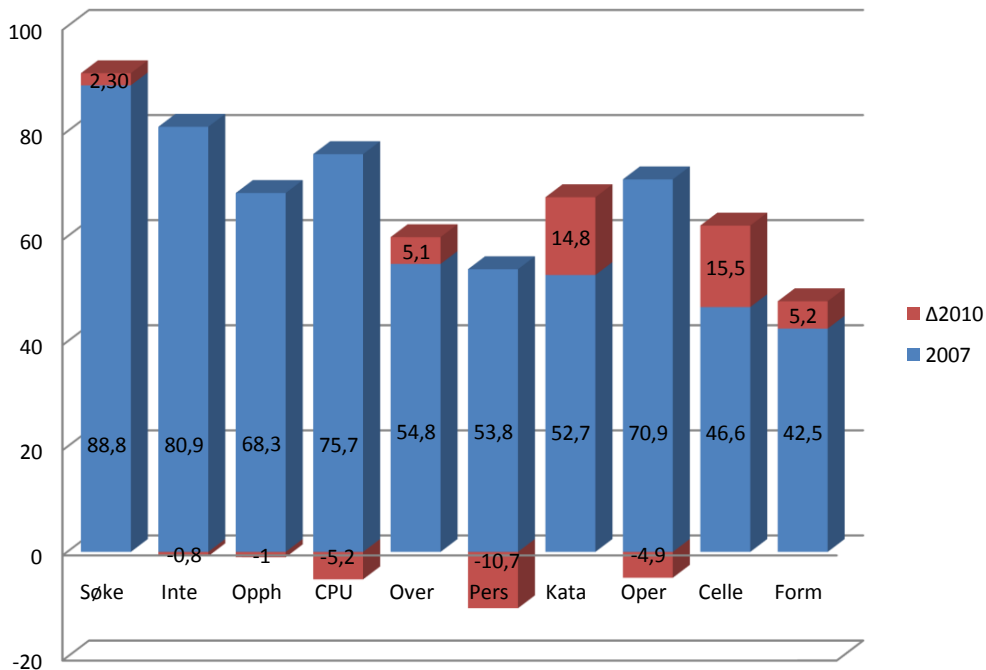

Figur 3-2: Sammenligning av totalskår på test for gutter og jenter i 2007 og 2010.

Som vi ser av figuren så indikerer den tre forhold. Det første er at elevenes samlede digitale kunnskap har økt i perioden 2007 til 2010. Den totale kunnskapsøkningen i denne perioden er imidlertid ikke signifikant. Det andre figuren indikerer er at både jentenes og guttenes digitale kunnskap har økt i perioden. Den marginale økningen i guttenes kunnskap er imidlertid ikke signifikant, mens jentenes økning er så stor at den er signifikant ($p < 0.001$). Det tredje figuren indikerer er at guttenes digitale kunnskapsnivå er høyere enn jentenes. Denne kunnskapsforskjellen var signifikant både i 2007 og i 2010.

For å kunne studere detaljene i endringen i guttenes og jentenes kunnskap i perioden 2007 til 2010 viser vi endringen for hver av de 10 sammenlignbare kunnskapselementene i to etterfølgende figurer.

Endring i gutters testresultater fra 2007 til 2010

Figur 3-3: Endring i testresultater på sammenlignbare kunnskapsspørsmål

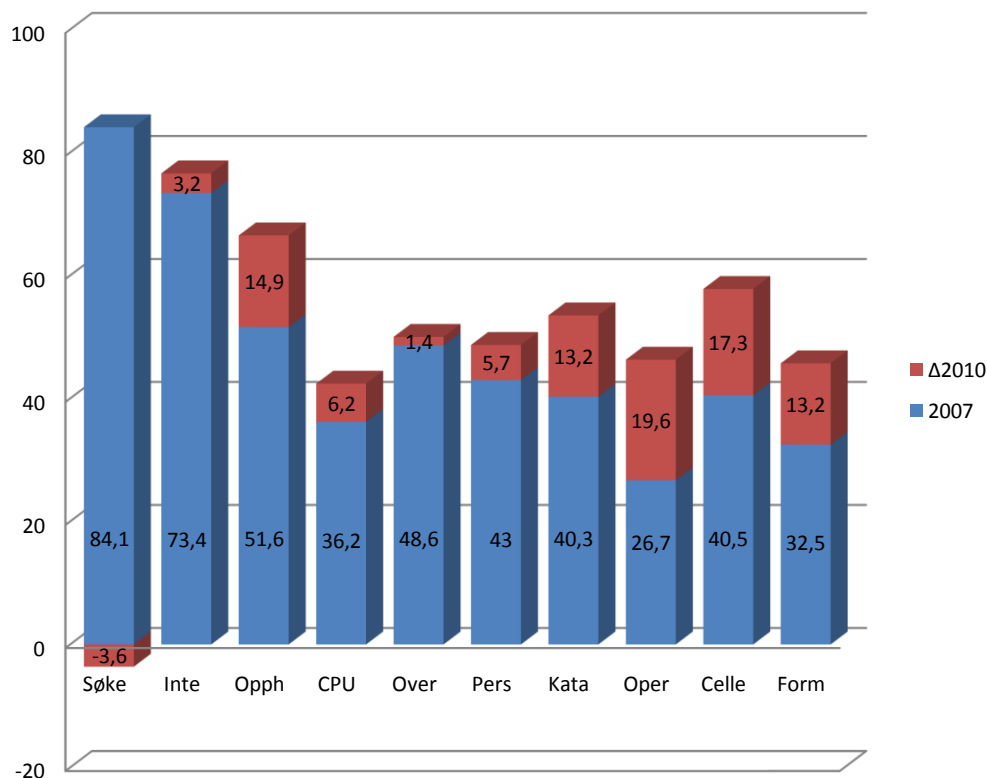
Figuren viser oss at guttenes kunnskaper er høyere i 2010 enn i 2007 når det gjelder forståelsen av:

- Hva en søkemotor er (Søke); men endringen er så liten at den ikke er signifikant.
- Muligheten en leder har til å overvåke sine ansattes bruk av Internett og e-post (Over); ikke signifikant endring.
- Hva en katalog og en fil er (Kata); signifikant endring ($p < 0.05$).
- Hva en cellereferanse i et regneark er (Celle); signifikant endring ($p < 0.05$).
- Hvordan man kan beregne noe med en formel i et regneark (Form); ikke signifikant endring.

Figuren viser også at guttenes kunnskaper var lavere i 2010 enn i 2007 når det gjelder forståelsen av:

- Hva en prosessor er (CPU); ikke signifikant endring.
- Hva som menes med begrepet personvern (Pers); signifikant endring ($p < 0.05$).
- Hva et operativsystem er (Oper); ikke signifikant endring.

Endring i jenters testresultater fra 2007 til 2010

Figur 3-4: Endring i testresultater på sammenlignbare kunnskapsspørsmål

Figuren viser oss at jentenes kunnskaper er høyere i 2010 enn i 2007 når det gjelder forståelsen av:

- Hva Internett egentlig er (Inte); ikke signifikant endring.
- Begrepet opphavsrett (Opph); signifikant endring ($p < 0.05$).
- Hva en prosessor er (CPU); ikke signifikant endring.
- Muligheten en leder har til å overvåke sine ansattes bruk av Internett og e-post (Over); ikke signifikant endring.
- Begrepet personvern (Pers); ikke signifikant endring.
- Hva en katalog og en fil er (Kata); signifikant endring ($p < 0.05$).
- Hva et operativsystem er (Oper); signifikant endring ($p < 0.001$).
- Hva en cellereferanse i et regneark er (Celle); signifikant endring ($p < 0.001$).
- Hvordan man kan beregne noe med en formel i et regneark (Form); signifikant endring ($p < 0.05$).

Figuren viser også at jentenes kunnskaper var lavere i 2010 enn i 2007 når det gjelder forståelsen av hva en søkemotor er (Søke); men denne endringen er ikke signifikant.

Konklusjonen må bli at gapet i digital kunnskap mellom jenter og gutter stadig blir mindre. Resultatene fra endringsanalysen viser oss at jentene har økt sine kunnskaper betydelig og signifikant på 5 av 10 elementer i perioden fra 2007 til 2010. Guttene har derimot kun økt sine kunnskaper signifikant og betydelig på 2 elementer. Med basis i tidligere undersøkelser fra 2001 og 2007 (Sørebø, 2001; Sørebø, 2008), som viste at jentene var langt etter guttene når det kom til datateknisk kunnskap, så er det interessant å se at veksten mellom 2007 og 2010 går i positiv favør for jentenes vedkommende.

4 Konklusjoner

Dette kapitlet sammenfatter de viktigste funnene fra analysen.

4.1 Forbrukerkunnskap

Analysen av forbrukerkunnskap omhandler 14 spørsmål. Fem av spørsmålene omhandler personlig økonomi, sju omhandler forbrukerrettigheter og to omhandler miljø.

På fire av 14 spørsmål velger over halvparten av elevene riktig svaralternativ. Dette gjelder spørsmålene om billigste betalingsmåte, angrefrist, tilleggskostnader ved kjøp av klær fra utenlandske leverandører på internett og det offisielle, nordiske miljømerket. På ett spørsmål svarer imidlertid brorparten av elevene galt. Dette gjelder spørsmålet om reklamasjon på mobiltelefon. Her tror så mange som 56 prosent av elevene at de er uten rettigheter dersom telefonen går i stykker ved normal bruk etter tre år. Tatt i betraktning at de fleste elevene etter alt å dømme har mobiltelefon, kan en ikke se bort fra at denne misforståelsen baserer seg på erfaring og følgelig på en feilaktig praksis som utøves blant leverandører av mobiltelefon. Manglende kunnskap om forbrukerkjøpsloven på dette feltet kan føre til at elever ikke hevder sin rett overfor selger dersom mobiltelefonen går i stykker.

Analysen viser videre at riktig svaralternativ får høyeste skår på 8 av 14 spørsmål.

På spørsmål om personlig økonomi får riktig svaralternativ høyeste skår på to av fem spørsmål. Dette gjelder spørsmål om billigste betalingsmåte og om beregning av lånekostnader.

På de resterende tre spørsmålene får galt svaralternativ høyest skår. To av disse spørsmålene omhandler laveste rente på henholdsvis kredittkort og boliglån, hvor analysen indikerer at elevene ikke skiller klart mellom laveste kredittkortrente og boliglånsrente, men tror at de er omtrent lik. Det siste spørsmålet omhandler definisjonen av 'effektiv rente'. Unges begrensede kunnskap om rente er også dokumentert i tidligere studier (Zapera.com, 2009).

På spørsmål om forbrukerrettigheter får riktig svaralternativ høyeste skår på fem av sju spørsmål. Dette gjelder spørsmål om lov om håndverkertjenester, angrerett, angrefrist, inkasso og gebyrer ved kjøp av klær fra utenlandske leverandører på internett. Her fremgår det blant annet at de fleste elevene undervurderer hva som i verste fall kan skje dersom de unnlater å betale når mobilregningen har gått til inkasso. På de resterende to spørsmålene får gale svaralternativ høyeste skår. Dette gjelder det før omtalte spørsmålet om reklamasjon og et spørsmål om tryggeste betalingsmåte på internett.

På spørsmål om miljø får riktig svaralternativ høyeste skår på ett av to spørsmål. Analysen viser at 65 prosent elever kjenner det offisielle, nordiske miljømerket. 21 prosent vet at varmtvann og oppvarming av bolig forbruker om lag 75-80 prosent energi i norsk hjem.

Flere gutter enn jenter svarer riktig på spørsmål om billigste betalingsmåte og laveste boligrente. Ellers viser analysen ingen signifikante forskjeller mellom kjønn.

Seks av de 14 forbrukerspørsmålene ble spurt elever i videregående skole, 1. klasse, i en tilsvarende undersøkelse i 1997. Da disse elevene i motsetning til 2010-elevene hadde hatt undervisning i faget økonomi og informasjonsbehandling, har vi sammenlignet elevenes besvarelser ut fra den antagelse om at dette kan indikere hvorvidt elevenes kunnskap har endret seg etter at faget ble lagt ned. Analysen viser at andelen som svarer riktig har økt på tre spørsmål. Disse spørsmålene omhandlet beregning av lånekostnader, lov om håndverkertjenester og angrefrist. På to spørsmål har imidlertid andelen elever som svarer galt økt. Disse spørsmålene omhandlet effektiv rente og angrerett.

Spørsmålet om effektiv rente og beregning av lånekostnader er særlig interessant når de sees i sammenheng: I 1997 hadde elevene bedre (teoretisk) kunnskap om hva begrepet effektiv rente innebærer enn elevene i 2010. I 2010, derimot, hadde elevene bedre (praktisk) kunnskap om hvordan man beregner renter. Faktisk er det flere elever i 2010 som kan begrene lånekostnader (33 %) enn som vet hva effektiv rente er (19 %). Tatt i betraktning at det er viktigere å vite hvordan man beregner rente i praksis enn å vite hva den formelle definisjonen av rente er, kan det synes som om 2010-elevene er bedre rustet til å møte utfordringene som forbruker på lånemarkedet enn elevene var i 1997. Når det er sagt, skal betydningen av teoretisk kunnskap ikke undervurderes. For: dersom elevene kjenner definisjonen av rente og forstår hva rente er, øke etter alt å dømme sannsynligheten for at de søker hjelp av andre til å beregne rente.

Det er vanskelig å si om nedleggelsen av faget økonomi og informasjonsbehandling og emnenes integrering i andre fag har virket inn på elevenes forbrukerkunnskap, ikke bare fordi analysen baserer seg på ulike utvalg, men også fordi de tendensene den viser ikke er entydige og fordi det metodisk er vanskelig å isolere effekten av undervisning fra andre forklaringsfaktorer.

4.2 Digital kunnskap

Analysen av digitale kunnskaper omhandler 21 spørsmål stilt til elever i videregående skole, allmennfaglig og yrkesfaglig studieretning, grunnkurs. Spørsmålene omhandlet programvare, generell datakunnskap, Internett, samt lovverk og sikkerhet. I tillegg til disse fire kunnskapskategoriene spurte vi også om bruk av PC, Internett og spill.

Det generelle inntrykket fra undersøkelsen er at elevene kan mest om det som brukes regelmessig (typisk Internett og søkemotorer) og i tillegg begreper som har en relativt entydig betydning (typisk identitetstyveri og opphavsrett). Det elevene kan minst om er sikkerhet og potensielle trusler på nettet som standardoppsettet for 'privacy settings' på Facebook, nettfiske/phishing og Grooming. At sistnevnte begrep er ukjent for mange elever overrasket oss ikke, men at nesten 70 % ikke vet hva nettfiske/phishing er var noe overraskende. På resten av kunnskapselementene, som omhandlet alt fra personvern til hva en database er, var det et sted mellom 45 % og 60 % av elevene som hadde kunnskaper om de ulike temaene.

Forskjellen i digital kunnskap når vi sammenligner jenter og gutter er tilstedeværende i denne undersøkelsen som i tidligere undersøkelser (Jf. Sørebo 2001; 2008). Det er en signifikant forskjell i jenter og gutters kunnskap på halvparten av testspørsmålene. Gutter kan mer enn jentene om relativt tekniske begreper som operativsystem, prosessor, filkatalog, søkemotor og databaser, i tillegg til spesifikke nettsikkerhetsforhold som 'privacy settings' i Facebook, nettfiske/phishing og Grooming. Kunnskapsnivået er mer likt mellom jenter og gutter når det

kommer til mer allmenne begreper som omhandler Internett, regneark, opphavsrett, personvern, identitetstyveri og overvåkning av ansatte.

Over 90 % av elevene bruker PC mer enn én time om dagen. Ca. 55 % av elevene oppgir at de bruker PC mer enn tre timer om dagen. Ut fra hva elevene har svart på spørsmålet om skolerelatert bruk er det mye som tyder på at en betydelig andel av den totale bruken omhandler skolerelaterte forhold. Imidlertid er det stor variasjon her og spesielt når vi ser på kjønnsforskjeller. Jentene rapporterer konsekvent høyere andel PC-bruk til skolerelaterte forhold enn gutter. En av fire gutter oppgir å bruke PC-en mindre enn 1 time hver dag til skolerelaterte oppgaver, mens det kun er en av ti jenter som bruker tilsvarende lite tid på skolerelaterte oppgaver. Disse kjønnsforskjellene stemmer godt overens med tidligere studier der vi fant et tilsvarende mønster (Sørebø, 2001; 2008).

Ti av disse spørsmålene ble stilt i 2007 i en tilsvarende undersøkelse, men da kun til elever fra allmennfaglig studieretning. Dette gjør at 2007 og 2010 resultater ikke nødvendigvis er direkte sammenlignbare siden utvalgene er noe forskjellige. På den annen side er undersøkelsen i 2007 og 2010 utført ca. 2 måneder etter skolestart på grunnkurs og elevene kan hevdes å være relativt upåvirket av valgt utdanningsprogram. Med bakgrunn i dette valgte vi å sammenligne resultatene fra 2007 med resultatene fra 2010 for å kunne si noe om en eventuell endring i elevenes kunnskap. Sammenligningen indikerte en signifikant økning i elevenes digitale kunnskaper i perioden fra 2007 til 2010. Den indikerte også at guttene har signifikant høyere digital kompetanse enn jentene, men også at jentene er i ferd med å ta igjen ferspranget. Fem av ti kunnskapselementer har økt betydelig for jentenes vedkommende, mens det kun er to av ti som har økt for guttenes vedkommende.

4.3 Samlet

Samlet sett indikerer de to studiene at elevenes forbrukerkunnskap og digitale kunnskaper er svært forskjellig. Studien av elevenes digitale kompetanse indikerer at elevenes og særlig jentenes kunnskaper har økt de siste 10 år. En forklaring kan være at tilgjengelighet og bruk av digitale medier har økt blant barn og unge i denne perioden, ikke minst fordi det er utviklet flere tjenester som appellerer til dem. En annen forklaring kan være at den innsats i kunnskapsutvikling som er lagt ned i skolen på dette feltet har båret frukter.

På forbrukerkunnskapsområdet fremstår elevene som mer usikre. Mens over halvparten av elevene svarer riktig på 10 av 16 spørsmål som omhandler digitale medier, svarer brorparten riktig på 4 av 14 spørsmål som omhandler forbruk. Likeledes, mens riktig svaralternativ oppnår høyeste skår på 15 av 16 spørsmål om digitale medier, oppnår 8 av 14 spørsmål om forbruk høyeste skår. Ut fra antagelsen om at forbrukerkunnskap representerer en grunnleggende kunnskap om hvordan man kan opptre som rasjonelle og ansvarlige forbrukere i markedet, mens digitale medier fortrinnsvis er et verktøy som hjelper oss å foreta riktige valg, kan elevenes usikre besvarelser på forbrukerspørsmålene anses som betenkelig. Elevenes teknologiske forutsetninger for å opptre som gode forbrukere synes å være til stedet. Evnen til å utnytte denne kompetansen i rollen som forbruker synes imidlertid å være noe mer begrenset.

Når det er sagt, omhandler flere spørsmål om forbruk kunnskap som de fleste elevene først trenger på et senere stadium i livet, slik som kunnskap om banklån og strømutfgifter. Hvorvidt elevene vil tilegne seg disse kunnskapene på et senere tidspunkt i livet, er usikkert. På den ene siden kan det tenkes at elevenes kunnskap bedres etter hvert som de danner seg nye erfaringer som forbruker. På den andre siden kan det tenkes at den begrensede kunnskapen vil utgjøre et karakteristisk trekk ved denne alderskohorten. Muligens er det her tale om både-og, der enkelte grupper elever vil tilegne seg kunnskap etterhvert som de danner seg nye erfaringer, mens andre ikke vil gjøre det. I så fall kan den begrensede kunnskapen vi i denne stu-

dien har observert gi seg utslag i større forskjeller mellom sterke og svake forbrukergrupper i fremtiden.

4.4 Forslag til videre studier

Avslutningsvis gir vi forslag til videre studier av unges forbrukerkunnskap og digitale kompetanse.

4.4.1 Forbrukerkunnskap

Studien er som kjent basert på et lite utvalg spørsmål: fem spørsmål om personlig økonomi, sju spørsmål om forbrukerrettigheter og to spørsmål om miljø. En mer omfattende analyse som tar for seg flere spørsmål innenfor de angitte emner vil gi et mer dekkende bilde av elevenes forbrukerkunnskap, samt kunne bekrefte eller avkrefte de inntrykk som her er dannet.

Selv om analysen omhandler forskjeller mellom kjønn, er andre viktige bakgrunnsvariabler som studieretning, skole og foreldres utdanning utelatt. En studie som omhandler hvordan forbrukerkunnskap varierer mellom ulike elevgrupper vil kunne si noe om hvilke elever som ville være best tjent med forbrukerundervisning. Dette er i tråd med OECDs anbefalinger, som sier at forbrukerutdanningen bør rette seg mot utsatte forbrukergrupper spesielt (OECD, 2009).

Mandatet i denne studien har vært å studere elevenes forbrukerkunnskap og digitale kunnskap. Selv om datainnsamlingen har vært samlet, har studiene vært analysert hver for seg og bare avslutningsvis sett i sammenheng. Sammenhengen mellom elevens forbrukerkunnskap og deres digitale kunnskap er imidlertid ikke analysert statistisk. En statistisk analyse av sammenhengen mellom disse kunnskapsområdene vil kunne si noe om elever med høy forbrukerkunnskap evner å nyttiggjøre seg av sin digitale kunnskap, og om elevene med høye digitale kunnskaper evner å utspille sin rolle som online forbruker på en rasjonell og ansvarlig måte.

Elevene som har deltatt i denne studien går studieforbereende og yrkesfaglige utdanningsprogram, trinn 1. Det vil si at de var om lag 17 år da studien ble gjennomført. I så måte omhandler denne undersøkelsen kunnskap som de fleste elevene først trenger på et senere stadium i livet. Misunds (1997) studie indikerer at forbrukerkunnskaper øker med alder. En studie av Almenberg og Widmark (2011) indikerer imidlertid at regneferdigheter, det vil si ferdigheter som antas å påvirke forbrukeres forvaltning av egen økonomi, svekkes med alder. En studie av unge som befinner seg på et senere stadium i livet, for eksempel på et stadium hvor de vanligvis er flyttet hjemmefra og har søkt om eller tatt opp bil- eller boliglån, kan gi innsikt om elevens forbrukerkunnskap øker med erfaring. Optimalt burde disse studiene være basert på diakrone data, der de samme individene studeres over tid. Kvalitative studier av erfaringer knyttet til det å ta opp kostbare lån og hvordan dette har påvirket deres rolle som forbruker kan gi viktig innsikt om hvordan forbrukerkunnskap dannes.

I Norge har elever som gikk allmennfaglig studieretning, 1. klasse, i årene 1994-2006 hatt undervisning i faget økonomi og informasjonsbehandling. En studie av forbrukerkunnskap blant den norske befolkning kan også indikere hvorvidt kunnskapene til elevene som fikk undervisning i dette faget skiller seg ut fra andres. Fortolkningen av resultatene må imidlertid ta høyde for at eventuelle forskjeller kan skyldes andre forhold enn undervisning.

4.4.2 Et utvidet forbrukerkunnskapsbegrep

Denne studien har tatt utgangspunkt i et forholdvis snevert forbrukerkunnskapsbegrep som fortrinnsvis omhandler personlig økonomi og forbrukerrettigheter og i noen grad miljø. For få bedre innsikt i elevenes forbrukerkunnskap bør videre studier dekke andre områder som ikke er dekket i denne undersøkelsen.

For det første bør videre studier ta utgangspunkt i et videre forbrukerkunnskapsbegrep som blant annet legger sterkere vekt på forbrukets miljømessige, etiske og moralske sider. Et bredere kunnskapsbegrep er i tråd med TemaNord-rapportens anbefalinger (2010, s. 21), hvor det heter at de nye utfordringene i forbrukeropplæringen bør inkludere kunnskap om 'globale trusler mot levende vesener', 'avhengighet av den globale økonomien', 'overflod av valgmuligheter med rikdom som årsak', 'stigende ulikhet', 'mediekompleksitet' og 'ny forståelse av menneskesinn'. I dette ligger det at elevenes forbrukerkunnskap ikke bare skal omhandle individuelle og økonomiske motiver. Også samfunnsmessige og kollektive hensyn må tas i betraktning.

I en global, multikulturell verden bør det utvidede forbrukerkunnskapsbegrep også omfatte symbolsk kompetanse, det vil si kunnskap om forbrukets betydning for identitetsdannelse og sosial tilhørighet, der tema som reklame, mobbing og bruk av kulturelle og religiøse symboler og dets betydning for integrasjons- og desintegrasjonsprosesser inngår som del av undervisningen. Figur 4-1 gir en skisse over hva et bredt forbrukerkunnskapsbegrep kan omfatte:

Dilemma	Mikro	Makro
Økonomi/jus	Personlig økonomi/rettigheter	Velferd, arbeid, fordeling, forbruk
Symbol	Identitet/sosial tilhørighet/reklame	Mangfold, toleranse
Miljø/etikk	Individuelt ansvar	Bærekraftig utvikling

Figur 4-1: Et utvidet forbrukerkunnskapsbegrep

En grunnleggende ide er at det å være forbruker innebærer valg mellom dilemmaer – mellom økonomiske, symbolske og miljømessige hensyn på individ- og samfunnsnivå.

Endelig bør et utvidet forbrukerkunnskapsbegrep ikke bare omfatte elevenes teoretisk kompetanse, men også ferdigheter som utspiller seg i praksis, for eksempel i matlaging og i innkjøp og stell av klær og andre forbruksvarer. For å få innsikt i elevenes forbrukerkunnskap bør en med andre ord ikke bare studere hva de vet, men også om hva de faktisk gjør. Da det man sier at man gjør ikke alltid er i samsvar med hva man faktisk gjør, bør disse studiene helt eller delvis bygge på deltakende observasjon eller andre praksisnære metoder. Praksisnære metoder er særlig viktig ut fra antagelsen om at det er i forbrukerpraksisene at den "egentlige" forbrukerkunnskapen sitter. I et slikt perspektiv hører forbrukerkunnskap vel så mye hjemme i praktisk orienterte fag som mat og helse, kunst og håndverk, som i teoretiske fag som norsk, matematikk og samfunnsfag. I den grad forbrukerundervisningen er integrert i teoretiske fag, kan den med fordel gjøres så praksisnær som mulig.

Nettopp fordi forbrukerkunnskap først og fremst viser seg i praksis, er det gledelig å observere at kunnskapen om hvordan man beregner lånekostnader har økt fra 1997 till 2010. Dette kan tyde på at dagens elever er bedre rustet til å forvalte sin personlige økonomi i fremtiden. Datagrunnlaget i denne undersøkelsen er imidlertid såpass begrenset at funnet må fortolkes med forbehold. En studie av unges forbrukspraksiser, ikke bare hva angår deres evne til å beregne lånekostnader, kjøpe inn og håndterer varer og tjenester, men også deres evne til å håndtere hverdagens mange økonomiske, miljømessige, etiske og moralske dilemmaer, kan gi viktig innsikt om hvordan dagens unge faktisk forvalter sin rolle som forbruker.

4.4.3 Digital kompetanse

Denne studiens analyse er basert på et relativt begrenset sett med kunnskapsindikatorer (16 stk.) som er ment å dekke et omfattende fenomen, nemlig elevers digitale kunnskap når de begynner på videregående skole. Det vi får ut av dette er en innsikt i variasjonen i elevenes digitale kunnskap, i form av (a) en oversikt over hvor mange som kan og hvor mange som ikke kan, samt (b) forskjeller mellom kjønnene. Både tidligere undersøkelser (for eksempel Sørebø, 2008) og den foreliggende viser at det er stor variasjon i elevenes digitale kunnskap, samt at det er kjønnsforskjeller og at disse er i ferd med å endre seg i favør av jenter. En aktuell måte å følge opp dette på kunne vært å se nærmere på faktorer som kan forklare forskjeller i elevenes digitale kunnskapsnivå. En rekke faktorer fra rene *demografiske variabler* (f.eks. familieinntekt, utdanningsnivå på foreldre og husstandsstørrelse) til *psykologiske variabler* (f.eks. IKT relatert mestringstro og indre motivasjon relatert til bruk av IKT) og *variabler relatert til sosialt miljø* (f.eks. opplevd grad av digitalt fagdidaktisk læringsmiljø på skole) kan forklare ulikheter i elevenes digitale kunnskap.

I tillegg til faktorer som forklarer nivået på den digitale kompetansen kan det også vært interessant å se nærmere på sammenhengen mellom høy og lav digital kunnskap og elevenes PC relaterte bruksatferd i form av f.eks. bruk av digitale læringsstrategier i forbindelse med skolearbeid og utøvelse av digital dømmekraft (dvs. bruk/utøvelse av kildekritikk, kildehenvisning og ivaretagelse av personvern). På denne måten blir det mulig å evaluere hvorvidt det er slik at nivået på den digitale kunnskapen kan være av betydning for elevenes bruksmønster.

En tredje tilnærming kan være å gå mer detaljert inn i digitale kunnskapsforskjeller mellom elever som kommer fra ungdomsskolen (inntakskompetanse i VGS), avslutnings elever på videregående og høyskole/universitetsstudenter. Dette kan gi interessant informasjon om hvorvidt digitale kunnskaper utvikler seg etter hvert som man går gjennom skolesystemet. En av svakhetene i den digitale kunnskapen til elevene vi undersøkte var manglende forståelse av sikkerhet og potensielle trusler på nettet som standardoppsettet for 'privacy settings' på Facebook, nettfiske/phishing og Grooming. Er dette en type kunnskap elever som går ut av videregående har til forskjell fra de som kommer fra ungdomsskolen? På samme måte ville det også vært interessant å se om kjønnsforskjellene utjevnes evt. forsterkes etter hvert som man kommer oppover i skolesystemet. Ikke minst kunne det vært interessant å avklare hvorvidt vi snakker om kohort (generasjons-/grupperelaterte forskjeller) i relasjon til digitale kunnskaps skiller eller om forskjellene er bestemt av utdanningsnivå.

Referanser

Almberg, J. og Widmark, O. (2011). *Räknefärdighet och finansiell förmåga. Preliminära resultat från Finansinspektionens konsumentundersökning 2010*. URL: http://www.fi.se/upload/60_Konsument/raknefardighet_finansiell_formaga_110126.pdf (lastet ned 17.02.2011).

Borch, A. (1997). *Forbrukerkunnskap i videregående skole*. Statens institutt for forbruksforskning. Rapport nr. 8 – 1997.

Borgeraas, E. (1998). *Forbrukerkunnskap i Sverige og Norge. En komparativ studie blant elever i videregående skole*. Statens institutt for forbruksforskning. Rapport nr. 8 – 1998.

Borgeraas, E. (1995). *Forbrukerkunnskap. En studie blant elever i fem videregående skoler*. Statens institutt for forbruksforskning. Rapport nr. 3 – 1995.

Sørebo, Ø. (2008). *Inntakskompetanse i bruk av IKT i den videregående skolen*. Fokus Ringerike, Høyskolen i Buskerud, avd. Ringerike 2008.

Sørebo, Ø. (2004). *En undersøkelse av hvilke faktorer lærerne i faget økonomi og informasjonshandling opplever som kritiske for vellykket bruk av IT i læringsammenheng*. Fokus Ringerike, Høyskolen i Buskerud, avd. Ringerike 2004.

Sørebo, Ø. (2001). *Inntakskompetanse i bruk av IT i den videregående skolen*. Fokus Ringerike, Høyskolen i Buskerud, avd. Ringerike 2001.

Knold, B-A. (2010). *Lindorff Analysen 1. kvartal 2008*. URL: http://www.distanshandel.no/userfiles/Lindorff_Postordreanalyse%201%20kvartal%202008.pdf (lastet ned 18.02.2011).

Medietilsynet. (2010). *Barn og digitale medier. Fakta om barn og unges bruk og opplevelse av digitale medier*. Medietilsynet 2010.

Misund, T. S. (1997). *Kunnskap om personlig økonomi*. Statens institutt for forbruksforskning. Rapport nr. 7 – 1997.

OECD. (2009). *Consumer Education. Policy Recommendations of the Committee on Consumer Policy*. OECD/OECD 2009.

TemaNord. (2010). *Undervisning i forbrukerkompetanse – en strategi for forbrukerundervisning. Forslag til mål og programinnhold for forbrukerundervisning*. TemaNord 2010:567.

Tufte, P. A. (2009). *Husholdningenes økonomiske situasjon 2009. Betalingsproblemer ved finanskrisens begynnelse*. Statens institutt for forbruksforskning. Prosjektnotat nr. 6-2009.

Zapera.com. (2009). Financial literacy with 18-19 year-olds and their parents in Denmark, Finland, Northern Ireland, Norway, Republic of Ireland and Sweden. URL: <http://www.danskebank.dk/PDF/Finansiel-forstaaelse/Financial-Literacy-with-18-19-year-olds-and-their-parents.pdf> (lastet ned 18.02.2011).

Vedlegg

En undersøkelse av forbruker og IT-kunnskaper blant ungdom i den videregående skolen

Dette er en flervalgstest som omhandler forbruker- og datakunnskap blant elever i videregående skole.

1) Kjønn	
Gutt	
Jente	

2) Hvilken studieretning går du på?	
Studieforberedende	
Yrkesfaglig	

3) Dersom du ønsker å kjøpe en bil som koster 50.000 kr, hvilken betalingsmåte tror du er den billigste i dagens Norge?	
Leasing med senere kjøp	
Lån i bank	
Kontant betaling	
Kredittkort	
Avbetaling	

4) For å sammenligne kostnadene ved å ta opp ulike lån/kreditt, har man innført begrepet effektiv rente. Hva er det?	
Den renten som Norges bank tar for sine lån til bankene	
Den renten som gjenstår etter at skattefordelen av lånerenten er trukket fra	
Endring i rentenivået som kan forventes på grunnlag av den generelle økonomiske utvikling	
Den årlige renteutgift på den gjenstående gjeld	
Den totale kostnad forbundet med det å ta opp lån, beregnet som årlig rente	

5) Du har tenkt å kjøpe en tv som koster 15 000 kroner kontant. Siden du ikke har så mange penger, vurderer du å betale på avbetaling. Renten er 30 prosent pr år, med en årsavgift på 300 kroner. Du betaler månedlige avdrag i 20 måneder, hvor mye har kjøpet kostet totalt når du betalt lånet?	
Ca. 17 000	
Ca. 20 000	
Ca. 23 000	
Ca. 26 000	
Ca. 29 000	

6) Hva er den laveste renten som tilbys på kredittkort i dag?	
Under 5 prosent	
5 – 10 prosent	
10 – 20 prosent	
20 – 30 prosent	
Over 30 prosent	

7) Hva er den laveste renten man kan få på boliglån i dag, hvis man har god sikkerhet og økonomi?	
Under 5 prosent	
5 – 10 prosent	
10 -15 prosent	
15 – 20 prosent	
Over 20 prosent	

8) Du leverer pc'en til reparasjon til et større firma og aksepterer reparatørens prisverslag på 2000 kr. Hvor mye kan prisen på reparasjonen overstige dette prisoverslaget?	
10 prosent	
15 prosent	
30 prosent	
det angitte prisverslaget kan ikke overstiges	
det finnes ingen grenser for overskridelse av prisoverslag, med mindre det er gjort særavtale om dette	

9) I hvilke tilfeller kan man med loven i hånd angre på et kjøp, det vil si levere varen tilbake og få pengene igjen?	
Et hvilket som helst varekjøp	
Kjøp av varer i spesialforretning	
Avtaler om kjøp som er inngått utenfor fast utsalgssted og fjernsalg, for eksempel postordre og internett-handel	
Kjøp av varer til pris under 300	
Kjøp av alle typer tjenester	

10) Vi forutsetter at du har lovfestet angrerett. Hvor lang angrefrist har du?	
1 uke	
10 dager	
14 dager	
1 måned	
6 måneder	

11) Din mobiltelefon går i stykker etter 3 år til tross for normal bruk. Garantitiden er på 2 år. Hvilke rettigheter gir forbrukerkjøpsloven deg?	
Du har ingen rettigheter	
Du kan få mobiltelefonen reparert, mot at du betaler det reparasjonen koster	
Dersom du har kjøpt kjøpsforsikring, kan du få kjøpesummen tilbake, mot betaling av egenandel	
Du kan reklamere på telefonen innen rimelig tid, det vil si få feilen reparert, eventuelt prisavslag eller pengene tilbake	
Du kan reklamere på telefonen innen rimelig tid og selv velge om du vil få mobilen reparert eller pengene tilbake	

12) Du unnlater å betale en mobilregning på 5000 kroner. Hva kan i verste fall skje hvis du heller ikke betaler når regningen går til inkasso?	
Du kan få flere purringer med purregebyr	
Du kan få betalingsanmerkning	
Du kan få betalingsanmerkning, kravet vokser på grunn av renter og gebyrer, ting du eier kan bli tvangssolgt eller du kan bli begjært personlig konkurs	
Kravet er for lavt til at inkassobyrået vil foreta seg noe	
Telefonabonnementet kan bli stengt	

13) Du kjøper en design-bukse til 1000 kr på netthandel fra utlandet. Hvilke kostnader kommer i tillegg til buksen?	
Ingen	
Bare moms	
Moms og frakt	
Moms og toll	
Moms, frakt, toll og ekspedisjons- eller fortollingsgebyr	

14) Den tryggeste måten å betale i netthandel i dag er:	
Med kredittkort, dvs. kort der regningen kommer i etterkant	
Med debetkort, dvs. kort der beløpet trekkes rett fra bankkonto	
Med alle typer bankkort	
Med faktura (oppkrav)	
Med betalingsoverføring, for eksempel Western Union	

15) Hva er det offisielle nordiske miljømerket?	
Svanen	
Debio	
Nøkkelhullet	
Fairtrade	
Blomsten	

16) To av følgende tjenester forbruker ca. 75-80 energi i norske hjem. Hvilke?	
Husholdningsapparater	
Lys	
Varmtvann	
Oppvarming av bolig	
Brunevarer (tv, pc, stereoanlegg eller lignende)	

Den neste delen av undersøkelsen dreier seg om din bruk og forståelse av Datateknologi.

17) Hvor mange timer bruker du PC i løpet av en vanlig hverdag (gjennomsnitt)?	
Mindre enn 1 time	
Fra 1 til 3 timer	
Fra 3 til 5 timer	
Over 5 timer	

18) Hvor mange timer bruker du PC til skolerelaterte oppgaver i løpet av en vanlig hverdag (gjennomsnitt)?	
Mindre enn 1 time	
Fra 1 til 3 timer	
Fra 3 til 5 timer	
Over 5 timer	

19) Hva er egentlig Internett?	
En stor datamaskin som dekker hele verden	
Mange nettverk av datamaskiner som er koblet sammen	
Nettverket internt i en bedrift	
Vet ikke	

20) Hva er en søkemotor (Yahoo, Kvasir, Google)?	
En motor inne i PC-en som finner det du søker etter	
Et program som tar sikkerhetskopi av filer	
Et program som hjelper deg å søke på Internett	
Vet ikke	

21) Hva er en database?	
Et program for utsending av e-post	
Elektronisk oppbevaring av opplysninger, ofte i tabeller	
Elektronisk bearbeiding av statistiske data	
Vet ikke	

22) Hva er en prosessor (CPU)?	
Et minnekort inne i en PC	
En enhet som behandler data inne i PC-en	
PC-ens harddisk	
Vet ikke	

23) Hva er et operativsystem?	
Et program som styrer samspillet mellom tastatur, skjerm, diskettstasjon, hard-disk, skriver m.m.	
Et program som retter opp feil på maskinen	
Et program med beskrivelser av hvordan maskinen fungerer	
Vet ikke	

24) Hva kan venner av dine Facebook-venner se på din side når du bruker standardoppsettet for 'Privacy Settings'?	
Min kontakinformasjon (e-post, mobilnummer, adresse)	
Bildene mine, min venneliste, samt når jeg har fødselsdag	
All informasjon om meg som ligger på min Facebook side	
Vet ikke	

25) Når vi lager kataloger på PC-en – hva er riktig?	
En fil inneholder mange kataloger	
En katalog inneholder mange filer	
Filer og kataloger er det samme	
Vet ikke	

26) Hva er en cellereferanse i et regneark?	
Henvi sning til en celle ved hjelp av kolonnebokstav og radnummer	
Henvi sning til en celle ved hjelp av radnummer	
Henvi sning til en celle ved hjelp av kolonnebokstav	
Vet ikke	

27) Hvordan kan man regne ut et svar ved hjelp av en formel i et regneark?	
Skrive formelen i svarcellen ved hjelp av cellereferanser	
Skrive formelen i hver celle for så å legge inn tall i de ulike cellene	
Skrive inn tall i de ulike cellene og putte disse tallene inn i formelen	
Vet ikke	

28) Hva menes med ordet 'opphavsrett'?	
Opphavsrett betyr at jeg kan kopiere alt jeg vil av bilder, musikk og videosnut-ter fra Internett og for eksempel legge det ut på min egen hjemmeside	
Opphavsrett betyr at alt som er på Internett har rett til å være der	
Opphavsrett betyr at den som har tatt for eksempel et bilde og lagt det ut på internett har eierrettighetene til bildet	
Vet ikke	

29) Hva menes med ordet 'personvern'?	
Personvern betyr at man må verne personer fra kriminelle personer på Inter-nett	
Personvern betyr at det finnes regler man må følge hvis man ønsker å lagre opplysninger om mennesker i et register	
Personvern betyr at hver enkelt person er ansvarlig for de opplysninger som er lagret om en selv i et register	
Vet ikke	

30) Hva er et identitestyveri?	
At du får et virus på PC-en din som setter operativsystemet ut av drift	
At noen utgir seg for å være deg, og for eksempel kjøper et produkt i ditt navn på Internett	
At du blir lurt av noen med falsk identitet når du for eksempel chatter (dvs. en mann utgir seg for å være en kvinne eller en gammel person utgir seg for å være ung)	
Vet ikke	

31) I hvilken grad kan ledere (en rektor) overvåke en av sine ansattes (en lærer) bruk av PC-en?	
Ledere har rett til å lese sine ansattes private e-post og følge med på hvor mye tid de bruker på Internett	
Ledere har ingen rettigheter, verken tilgang til e-post eller ansattes bruk av Internett	
Ledere har som hovedregel svært få rettigheter til å overvåke sine ansattes bruk av PC-en	
Vet ikke	

32) Hva betyr phishing eller nettfiske i forbindelse med bruk av Internett?	
Ulovlig nedlasting av video eller musikk fra nettdelingstjenester på nettet.	
Ulovlig nedlasting og/eller bruk av lisensbeskyttet programvare fra nettet.	
Ulovlig snoking eller forsøk på å tilegne seg sensitiv informasjon fra brukere av nettet.	
Vet ikke	

33) Hva betyr Grooming?	
Det beskriver situasjoner der en person samarbeider med andre via Internett og bruker såkalte Grooming programmer	
Begrepet kommer fra det amerikanske ordet for å lære opp (to groom) og er et samlenavn for avanserte e-læringssystemer	
Det beskriver situasjoner der voksne via Internett skaper kontakt med barn på en manipulerende måte i den hensikt å utnytte barnet seksuelt	
Vet ikke	

34) Tenk deg at du klarer å få tilgang til en klassekamerat sin Hotmail- og Chattekonto, og at du endrer passordet og leser e-postene. Hva kan konsekvensen av dette være?	
Konsekvensen er først og fremst at Windows Live som eier Hotmail tar kontroll over kontoen og rydder opp, samt at jeg utestenges fra deres gratistjenester	
Jeg har begått en straffbar handling og kan i prinsippet straffes med inntil 2 års fengsel	
Antageligvis ingenting utover at jeg kanskje får en uvenn for livet.	
Vet ikke	

35) Hvor ofte surfer du på Internett?	
Ikke i det hele tatt	
Ca en gang pr mnd	
Ca en gang i uka	
En kort stund hver dag	
Minst 4 timer hver dag	

36) Hvor ofte bruker du såkalte sosiale medier som Facebook, Twitter etc.	
Ikke i det hele tatt	
Ca en gang pr mnd	
Ca en gang i uka	
En kort stund hver dag	
Minst 4 timer hver dag	

37) Hvor ofte bruker du PC til å spille spill (online eller fra CD)?	
Ikke i det hele tatt	
Ca en gang pr mnd	
Ca en gang i uka	
En kort stund hver dag	
Minst 4 timer hver dag	